

683

630

1845

Kõrget yleskõrret 8 Lõp. 7.

033.
mm

M a = r a h w a
kassuline

K a l e n d e r

ehf

Täht-ramat,

mitmesugguste õppetustega wälja ehitud,
se

1845

aasta peale pärrast meie

Õsanda Jeesuse Kristusse
sündimist.

Sel aastal on 365 päwa.

Trükkitud

Larto Hinnas Laakmanni Kirjatega.

Märgide selletaminne.

- Noor:ku.
- Essimenne werand.
- Lääs:ku.
- Wiimne werand.

P. pühha.	p. pärrast ehk pääw.
omm. ommikul.	n. nädal.
e. l. enne lõunat.	p. l. pärrast lõunat.
ts. tõuseb,	lh. al. lähheb alla.
t. tund.	f. fel.
m. ja ' minut.	õh. õhtul.

Der Druck dieses Kalenders, der nicht aus den Ostsee-provinzen ausgeführt werden darf, ist unter der Bedingung erlaubt, daß die gesetzliche Zahl Exemplare der Censurcomität übergeben werde.

Dorpat, den 16. Novbr. 1844.

Censor S a h m e n.

Sündinud asjade aiaarw.

Lomissest tännini	5794 aast.
Kristusse sündimissest tännini	1845 —
Et Tallina linna ehitati	626 —
Et Tartu linna ehitati	815 —
Et ramatid trükkima alkati	405 —
Pärrast Lutterusse õige usso ülles, wõtmist	328 —
Et Petersburgi linna ehitama alkati	142 —
Et meie Ma Wenne-rigi wallitsusse alla sai	135 —
Et Tartus uniwersitāti uest asutatati	43 —
Et ufi rõugid pannema alkati	42 —
Et Prantsus Wenne-male tulli ja Moskwa linna ärrapõlletas	33 —
Et meie Keisri Herra Nikolai wal- litsumas on	20 —

Aasta algmine.

Januar.

Meeri - fu.

Kristuse ümberleikamissest. Luf. 2, 21.

Näddalad ning näddala päwad.	Nimmed.	Ku ning ilma muudmisset.
1 Esmasp.	Meeri - pääw.	Külmad
2 Teisip.	Abel, Set	
3 Kolmnädd.	Enot	☉ 10, 38' e. l.
4 Neljap.	Metusala	
5 Reede	Simon	ilmad.
6 Laupäätv	3 Kuninga p.	Lumme.

Jesús 12 aastat wana. Luf. 2, 41—52.

7 Pühhap.	1. P. p. 3 Kuñ. p.	tuiſt.
8 Esmasp.	Erart	Selge
9 Teisip.	Kasper	ja
10 Kolmnädd.	Paawli pääw.	
11 Neljap.	Gwaim	☉ 4, 7' p. l.
12 Reede	Rein	
13 Laup.	Hilarius	fange külmi.

Sel kuul on 31 päwa.

Pulmad Rana - linnas. Joann. 2, 1—11.

14 Pühhap.	2. P. p. 3 Kuñ. p.	Külm
15 Esmasp.	Weliks	
16 Teisip.	Madli	annab
17 Kolmnädd.	Tõnise pääw.	
18 Neljap.	Taaf	taggasi.
19 Reede	Sara	☉ 3, 40' omm.
20 Laup.	Waab. Sebast.	

Pealikust Kapernauma - linnas. Matt. 8, 1—13.

21 Pühhap.	3. P. p. 3 Kuñ. p.	Päwa paiste
22 Esmasp.	Madlena	ja ilm on
23 Teisip.	Lotta	niiske.
24 Kolmnädd.	Timoteus	
25 Neljap.	Paawli ümb.	☉ 8, 22' õh.
26 Reede	Hans	
27 Laup.	Netta	Tuul, wihm, lumi.

Kristus laewa peal. Matt. 8, 23—27.

28 Pühhap.	4. P. p. 3 Kuñ. p.	Parras
29 Esmasp.	Samuel	fülmad
30 Teisip.	Ludolw	
31 Kolmnädd.	Ann	ilmad.

1 Jan. ts. p. E. 8,43 m., lh. al. E. 3,37 m., on pite 6 t. 54 m., ja õ 17 t. 6 m.
 10 — — — 8,27 — — 3,57 — — 7 30 — — 16 30 —
 20 — — — 8,10 — — 4,20 — — 8 10 — — 15 50 —

Näddalad ning näddala päwad.	Nimmed.	Ku ning üma mitudmiffed.
1 Neljap.	Pirit	Wagga ilm.
2 Rede	Küünla pääw.	☾ 6,47' omm.
3 Laup.	Hanna	

Umbrohhust niffo sees. Matt. 13. 24—30.

4 Pühhap.	5. P. p. 3 Kuñ. p.	Tuifk.
5 Esmasp.	Agata	Heitlikud
6 Teisip.	Lora	ilmad.
7 Keftnadd.	Rikart	Selge.
8 Neljap.	Salomon	
9 Rede	Polli	☾ 8, 33' e. l.
10 Laup.	Edo	

Töteggijad winamäel. Matt. 20, 1—16.

11 Pühhap.	9. P. e. Kr. üllest. P.	Kange
12 Esmasp.	Karolina	fülm
13 Teisip.	Penigna.	Lumme
14 Keftnadd.	Walentin.	faddo

Sel fuul on tänawo 28 päwa.

15 Neljap.	Lina	Parras fülm.
16 Rede	Zula	Pehme tuul.
17 Laup.	Konstantin	☾ 12 lõunat.

Seme langeb mitmesugguse ma peale. Luf. 8, 4—15.

18 Pühhap.	8. P. e. Kr. üllest. P.	päwa paiste ;
19 Esmasp.	Simon Apost.	wägga
20 Teisip.	Alon	heitlik,
21 Keftnadd.	Esaia	lähheb
22 Neljap.	Petri pääw.	
23 Rede	Mina.	
24 Laup.	Maddise pääw.	☾ 8, 23' e. l.

Kristusese Kannatamiffest. Luf. 18, 31—43.

25 Pühhap.	7. P. e. Kr. üllest. P.	fülmemaß.
26 Esmasp.	Reftor	Tuul.
27 Teisip.	Mastla pääw.	
28 Keftnadd.	Tuhka pääw.	Torm.

12Beb. tf. p. f. 7,42m., th. al. f. 4,50m., on pitk 9 t. 8m., ja õ 14 t. 52m.

10	—	—	7,19	—	—	5,11	—	—	9 50	—	—	14	8—
20	—	—	6,51	—	—	5,35	—	—	11 44	—	—	12	16—

Näddalad ning näddala päwad.	Nimmed.	Ku ning ilma muudmiffed.
1 Neljap.	Udo	Wägga tassane
2 Rebe	Lowisa	ilm.
3 Laup.	Kadde	

Kristust kiusataffe. Matt. 4, 1—11.

4 Pühhap.	1. P. paastus.	3, 40' omm.
5 Esmasp.	Widrif	Tuul ning
6 Teisip.	Kotwrid	rätsak.
7 Keßnäd.	Palwe pääw.	Sulla
8 Neljap.	1. Põri pääw.	
9 Rebe	Prudentius	Kewade affat.
10 Laup.	Rif	(pääw 12 t. ja ö 12 t.)
	Matilde	ilm

Kananea ma naene. Matt. 15, 21—28.

11 Pühhap.	2. P. paastus.	10, 6' õh.
12 Esmasp.	Kregor	Saab lund
13 Teisip.	Ernst	igga
14 Keßnäd.	Matilde	

Sel kuul on 31 päwa.

15 Neljap.	Longinus	pääw.
16 Rebe	Kabriel	
17 Laup.	Truta	Sulla.

Kristus aiab kurja waimo wälja. Luf. 11, 14—23.

18 Pühhap.	3. P. paastus.	6, 47' õh.
19 Esmasp.	Josep	Wahhel saab
20 Teisip.	Mila	wihma.
21 Keßnäd.	Pent	
22 Neljap.	Kawael	Põid lähheb
23 Rebe	Tiits	mõnest kohast
24 Laup.	Koort	

Kristus sõdab 5000 meest. Joann. 6, 1—15.

25 Pühhap.	4. P. paastus.	9, 27' õh.
26 Esmasp.	Paasto Maarja p.	paljaks.
27 Teisip.	Manuel	Heitlik ilm,
28 Keßnäd.	Kustaw	päwa paiste
29 Neljap.	Kido	ja
30 Rebe	Wane	foe.
31 Laup.	Tetlaus	

1 Mart. ts. p. f. 6, 27 m., lh. al. f. 5, 56 m., on pitk 11 t. 29 m., ja ö 12 t. 31 m.

10	—	—	6, 1	—	—	6, 16	—	—	12	15	—	—	11	45
20	—	—	5, 32	—	—	6, 39	—	—	12	57	—	—	11	3

Jesust wiisatasse kiwvidega. Joann. 8, 46—59.

Näddalad ning näddala päwad.	Nimmed.	Ku ning ilma muudmissed.
1 Pühhap.	5. P. paastus.	Karjalastmisse pääw.
2 Esmasp.	Pauline	☾ 11, 10' dh.
3 Teisip.	Berdinand	☾ öötesse jo kuulta.
4 Keßnäd.	Ambrosius	Pehme ilm,
5 Neljap.	Maxim	jõed laggunewad.
6 Rede	Kölestin	Tuul.
7 Laup.	Aron	

Kristusse siisefõitmisses. Matt. 21, 1—9.

8 Pühhap.	6. P. paastus.	Rätsak, lummi.
9 Esmasp.	Laus	☾ 8, 59' e. l.
10 Teisip.	Leo.	
11 Keßnäd.	Kerman	Päwa paiste.
12 Neljap.	Suur Neljap.	Kaunis soe
13 Rede	Suur Rede.	ilm.
14 Laup.	Künni pääw.	

Sel kuul on 30 päwa.

Kristusse üllestõusmisses. Mark. 16, 1—8.

15 Pühhap.	1. Pühha.	Wägga heitlik.
16 Esmasp.	2. Pühha.	
17 Teisip.	Rudolw	☾ 1, 7' omm.
18 Keßnäd.	Valerian	
19 Neljap.	Maria	Päwa paiste.
20 Rede	Jakobina	Ea ilm.
21 Laup.	Siim	

Kinnipandud uksest. Joann. 20, 19—31.

22 Pühhap.	1. P. p. üll. P.	Wihma
23 Esmasp.	Jüri pääw.	tuult.
24 Teisip.	Albert	☾ 11, 44' e. l.
25 Keßnäd.	Markusse p.	
26 Neljap.	Toots	Heitlikkud
27 Rede	Uddo	
28 Laup.	Witalis	ilmad.

Hea karjane. Joann. 10, 11—16.

29 Pühhap.	2. P. p. üll. P.	8. t. n.	S. willo.
30 Esmasp.	Graft		

1 Apr. ts. p. E. 4,57 m., 1h. al. E. 7, 6m., on pite 14t. 9 m., ja ö 9t. 51 m.
 10 — — — 4,33 — — 7,26 — — 14 53 — — 9 7—
 20 — — — 4, 7 — — 7,48 — — 15 41 — — 8 19—

Näddalad ning näddala päwad.	Nimmed.	Ku ning ilma muudmiffed.
1 Teisip.	Wolbri pääw.	Tuline ning ☾ 3, 55' p. l. farre, uddune.
2 Kestnäd.	Sigismund	
3 Neljap.	† leidmisse p.	
4 Rede.	Dio	
5 Laup.	Kottart	

Ürifeste aia pärrast. Joann. 16, 16—23.

6 Pühhap.	3. P. p. üll. P.	Lehhed näitwad ennast. ☾ 5, 45' p. l. Illus ilm.
7 Esmasp.	Setta	
8 Teisip.	Laas	
9 Kestnäd.	Niggulas	
10 Neljap.	Kert	
11 Rede	Wiftor	7. lülli näddal.
12 Laup.	Titrit	

Kristuſe ärraminneſſeſt. Joann. 16, 5—15.

13 Pühhap.	4. P. p. üll. P.	Willu wihtm ning
14 Esmasp.	Kristjaan	

Sel kuul on 31 päwa.

15 Teisip.	Sohwi	6. lülli näddal.	wähhe rahhet.
16 Kestnäd.	Kreet		☾ 8, 12' e. l.
17 Neljap.	Anton		
18 Rede	Grif		Tuul.
19 Laup.	Wilip		Wihm, willu

Digest pallumisseſt. Joann. 16, 23—30.

20 Pühhap.	5. P. p. üll. P.	5. lülli näddal.	tuul, uddune ning heitlik.
21 Esmasp.	Trino		
22 Teisip.	Mili		
23 Kestnäd.	Neb		☾ 2, 55' omm.
24 Neljap.	Krist. taew. m. p.		
25 Rede	Suur riſti p.	5. lülli näddal.	Illusad ilmad.
26 Laup.	Urbanus		
	Edart		

Rõmuſtaſat. Joann. 15, 26.

27 Pühhap.	6. P. p. üll. P.	4. lülli näddal.	Tohmit affap bitsma.
28 Esmasp.	Willem		
29 Teisip.	Mats		
30 Kestnäd.	Wigand		Wihm, piſne,
31 Neljap.	Nelli		willu tuul.

1 Mail ſf. p. 3, 41 m., lh. al. 8, 12 m., on pitk 16 t. 31 m., ja 67 t. 29 m.

10 — — — 3, 22 — — 8, 31 — — 17 9 — — 6 51 —
20 — — — 3, 6 — — 8, 49 — — 17 43 — — 6 17 —

Näddalad ning näddala päwad.	Nimmed.	Ku ning ilma muundmissed.
1 Rede	Kotsfalk	5,30' omm.
2 Laup.	Ginna	

Pühast Waimust. Joann. 14, 23-31.

3 Pühhap.	Nelli Pühhi	3. fülli näddal.	Heitlif.
4 Esmašp.	Teine Pühha		
5 Teisip.	Ponirafius	3. fülli näddal.	Pifne.
6 Keftnädd.	2. pöri pääw		
7 Neljap.	Artus	3. fülli näddal.	1,5' omm.
8 Rede	Lufrefia		
9 Laup.	Medartus Pitkem	3. fülli näddal.	Sui affatus. p. 18t. 13 m. ö 5t 47m.

Jesus ja Nifodemus. Joann. 3, 1-15.

10 Pühhap.	Baino Jum. P.	2. fülli näddal.	Paljo wihma.
11 Esmašp.	Peep		
12 Teisip.	Uulika	2. fülli näddal.	Tuul.
13 Keftnädd.	Tobi		
14 Neljap.	Letlow	2. fülli näddal.	5, 14' p. l.

Sel kuul on 30 päwa.

15 Rede.	Widi pääw.	2. f. n.	Wihm, uddune,
16 Laup.	Juština		

Riffas mees ja Laatsarus. Euf. 16, 19-31.

17 Pühhap.	1. P. p. 3a. 3. P.	1. fülli näddal.	willu,
18 Esmašp.	Homer		
19 Teisip.	Tints	1. fülli näddal.	lähheb jälle fojemaks.
20 Keftnädd.	Minni		
21 Neljap.	Rael	1. fülli näddal.	Paljo wihma.
22 Rede	Tiit		
23 Laup.	Uffel	1. fülli näddal.	6, 17' öh.

Surest õhto sõmaaiast. Euf. 14, 16-24.

24 Pühhap.	2. P. p. 3a. 3. P.	2. fülli näddal.	Silm lähheb felgemaks.
25 Esmašp.	Jani pääw		
26 Teisip.	Bio	2. fülli näddal.	Külm tuul.
27 Keftnädd.	7 maggajide p.		
28 Neljap.	Josua	2. fülli näddal.	Wihm.
29 Rede	Peetr. Pawli p.		
30 Laup.	Lilla	2. fülli näddal.	4, 9' p. l.

1 Juni ts. p. f.	2,56 m.	th. al. f.	9,3 m.	on pite	18t. 7 m.	ja ö	5t. 53 m.
10	—	—	2,55	—	—	9,7	—
20	—	—	3,1	—	—	9,6	—

Arakaddunud lambast. Luf. 15, 1-10.

Näddalad ning näddala päwad.	Nimmed.	Ku ning ilma muudmiffed.
1 Pühhap.	3. P. p. 3 a. S. P.	Willu tuul
2 Esmasp.	Meina Mar. p.	ja wiim.
3 Teisip.	Kornelius	
4 Keftnäd.	Ulrik	Pari ea päwa
5 Neljap.	Unfelm	
6 Rebe	Hektor	
7 Laup.	Demetrius	☉ 7,50' omm.

Olge armoliffed. Luf. 6, 36-42.

8 Pühhap.	4. P. p. 3 a. S. P.	pärraft
9 Esmasp.	Annifas	
10 Teisip.	7 wennaste pääw.	jälle
11 Keftnäd.	Gleonora	
12 Neljap.	Hindrik	wiim.
13 Rebe	Marreti pääw	
14 Laup.	Ponawent	☉ 5, 7' omm.

Sel kuul on 31 päwa

Rohkest kalla-sagist. Luf. 5, 1-11.

15 Pühhap.	5. P. p. 3 a. S. P.	Apofl. lahkm.
16 Esmasp.	August	
17 Teisip.	Aleksius	Ilusad
18 Keftnäd.	Rosina	
19 Neljap.	Rabbe	ilmad.
20 Rebe	Elias	
21 Laup.	Daniel	

Wariferide õigussest. Matt. 5, 20-26.

22 Pühhap.	6. P. p. 3 a. S. P.	☉ 9, 12' e. l.
	Maria Magd. p.	
23 Esmasp.	Kristi	Wiim.
24 Teisip.	Kristina	
25 Keftnäd.	Jakobi pääw	Ilusad
26 Neljap.	Anna	ilmad, pifne,
27 Rebe	Marta	
28 Laup.	Plato	paljo wiima.

4000 mehhe sõdmiffest. Mark. 8, 1-9.

29 Pühhap.	7. P. p. 3 a. S. P.	Olewi pääw
30 Esmasp.	Ubdon	☉ 12, 27' ö.
31 Teisip.	Kristwid	

1	Jul. ts. p. l. 3, 14 m.,	lh. al. l. 8, 54 m.,	on pilt 17 t. 40 m.,	ja ö 6 t. 20 m.
10	— — — 3,31	— — — 8,39	— — — 17 8	— — — 6 52 —
20	— — — 3,51	— — — 8,20	— — — 16 29	— — — 7 31 —

Näddalad ning näddala päwad.	Nimmed.	Ku ning ilma muudmisset.
1 Kestnäd.	Peetri wang. ol.	Wägga heitlik.
2 Neljap.	Hannibal	Tuul.
3 Rede	August	
4 Laup.	Mia	Ruffi leifus.

Walle-prohweidest. Matt. 7, 15—23.

5 Pühhap.	8. P. p. 3 a. J. P.	☺ 3, 4' p. l.
6 Esmasp.	Eugenius	
7 Teisip.	Tönno	Päwa paiste.
8 Kestnäd.	Kotlep	
9 Neljap.	Romanus	Willu, külmad
10 Rede	Lauritse pääw	ööd,
11 Laup.	Olga	

Illekohtusest maia = piddasast. Luf. 16, 1—9.

12 Pühhap.	9. P. p. 3 a. J. P.	☾ 8, 14' öh.
13 Esmasp.	Madde	
14 Teisip.	Eusebius	jälle illus

Sel kuul on 31 päwa.

15 Kestnäd.	Rukki Mar. p.	ilm.
16 Neljap.	Isak	
17 Rede	Wilibald	Heitlikkud
18 Laup.	Leno	

Jerusalemme ärrarikkumisset. Luf. 19, 41—48.

19 Pühhap.	10. P. p. 3 a. J. P.	
20 Esmasp.	Vernart	☾ 11, 21' öh.
21 Teisip.	Rutt	
22 Kestnäd.	Wilibert	ilmad.
23 Neljap.	Sakarias	
24 Rede	Pertli pääw	Nattuke wihma.
25 Laup.	Ludwil	

Wariseerist ja tõlnerist. Luf. 18, 9—14.

26 Pühhap.	11. P. p. 3 a. J. P.	Pitkne,
27 Esmasp.	Seppart	
28 Teisip.	Augustine	☾ 7, 11' omm.
29 Kestnäd.	Jani pea mah. l. p.	
30 Neljap.	Penjamin	
31 Rede	Rebekka	paljo wihma.

1 Aug. ts. p. f. 4, 17 m., 16. al. f. 7, 51 m., on pilt 15 t. 34 m., ja 8 t. 26 m.
 10 — — — 4, 37 — — — 7, 27 — — — 14 50 — — — 9 10 —
 8 — — — 4, 59 — — — 7, 0 — — — 14 1 — — — 9 59 —
 * *

Näddalad ning näddala päwad.	Nimmed.	Ku ning ilma muudmiffed.
1 Laup.	Egidius	Willud

Kurdift ja keletumast. Mark. 7, 31—37.

2 Pühhap.	12. P. p. 3 a. S. P.	ilmad,
3 Esmasp.	Reinard	☉ 12, 0' d.
4 Teisip.	Kai	
5 Keftnäd.	Moses	tulega
6 Neljap.	Magnus	
7 Rede	Regina	ühte puhko.
8 Laup.	Maria fündim. p.	

Preefter ja Samaria = mees. Luf. 10, 23—37.

9 Pühhap.	13. P. p. 3 a. S. P.	Päwa paiste,
10 Esmasp.	Lina	
11 Teisip.	Werner	☉ 2, 13' p. l.
12 Keftnäd.	Sirus	Süggise aff.
13 Neljap.	Amatus	(p. 12 t. ja d 12 t.)

Sel kuul on 30 päwa.

14 Rede	Risti üllend. p.	form ning jälle
15 Laup.	Nikodemus	paljo wihma.

Künnest piddalitööbiseft. Luf. 17, 11—19.

16 Pühhap.	14. P. p. 3 a. S. P.	Ilm
17 Esmasp.	Tõnts	lähheb kuuwaks
18 Teisip.	Titus	
19 Keftnäd.	3. Põri pääw	☉ 12, 46' l.
20 Neljap.	Jana	
21 Rede	Matteusse pääw	ning
22 Laup.	Morits	eaks.

Mammonast. Matt. 6, 24—34.

23 Pühhap.	15. P. p. 3 a. S. P.	Wahhe tuul,
24 Esmasp.	Joann. samisse p.	wihm
25 Teisip.	Kleowas	
26 Keftnäd.	Joann. õppet. p.	☉ 1, 18' p. l.
27 Neljap.	Adolw	
28 Rede	Wentfel	ning rätsaf.
29 Laup.	Mihkli pääw	Willu

Naini = linna furnust. Luf. 7, 11—17.

30 Pühhap.	16. P. p. 3 a. S. P.	tuul.
	Leikusse P	

1 Sep. ts. p. E. 5, 26 m., lh. al. E. 6, 25 m., on piff 12 t. 59 m., ja d 11 t. 1 m.
 10 — — — 5, 45 — — — 6, 0 — — — 12 15 — — — 11 45 —
 20 — — — 6, 7 — — — 5, 30 — — — 11 23 — — — 12 37 —

Räddalad ning näddala päwad.	Nimmed.	Ku ning ilma muudmiffed.
1 Esmašp.	Mar. faits. ja eestp.	Willu.
2 Teisip.	Prants	
3 Keštnädd.	Jairus	☉ 11, 43' e. l.
4 Neljap.	Prantfistufus	Wihm
5 Rede	Amalie	
6 Laup.	Wides	ning rätsak.

Wee, többiseft. 14, 1—11.

7 Pühhap.	17. P. p. 3 a. J. P.	Torm, lumme
8 Esmašp.	Samuel	
9 Teisip.	Pridrik	lotse,
10 Keštnädd.	Urwid, Mai	
11 Neljap.	Purfart	☉ 10, 1' e. l.
12 Rede	Walwrid	
13 Laup.	Teresia	uddune.

Suremast kässust. Matt. 22, 34—46.

14 Pühhap.	18. P. p. 3 a. J. P.	Wihm.
------------	----------------------	-------

Sel kuul on 31 päwa

15 Esmašp.	Hedwig	Lumme saddab.
16 Teisip.	Tecla	
17 Keštnädd.	Dlop	Esimehe õ
18 Neljap.	Lukas se pääw	film,
19 Rede	Ello	☉ 1, 29' omm.
20 Laup.	Wendelin	

Alwatud innimesseft. Matt. 9, 1—8

21 Pühhap.	19. P. p. 3 a. J. P.	farre ilm.
		Entternäse õige uſſu üllešw. P.

22 Esmašp.	Kell	Tuulne,
23 Teisip.	Sewerin	uddune
24 Keštnädd.	Salome	
25 Neljap.	Krispin	☉ 8, 1' õh.
26 Rede	Umandus	
27 Laup.	Kapitolin	willu.

Pulma rīdest. Matt. 22, 1—14.

28 Pühhap.	20. P. p. 3 a. J. P.	Selgib
29 Esmašp.	Elis	
30 Teisip.	Upsalon	Wihmafed
31 Keštnädd.	Wolfgang	ilmad.

1 Okt. ts. p. E. 6, 32 m.,	th. al. E. 5, 0 m.,	on pit 10 t. 28 m.,	ja õ 13 t. 32 m.
10 — — — 6, 52 — —	4, 35 — —	9 43 — —	14 17 —
20 — — — 7, 16 — —	4, 10 — —	8 54 — —	15 6 —

Näddalad ning näddala päwad.	Nimmed.	Ku ning ilma muudmiffed.
1 Neljap.	Pühade pääw	Wihm, tuul,
2 Rede	Hingede pääw	☺ 2,42' omm.
3 Laup.	Ufo	

Kuninga-mehhe poiaft. Joann. 4, 47—54.

4 Pühhap.	21. P. p. 3 a. S. P.	uddune, lumme
5 Esmasp.	Lotta	faddab.
6 Teisip.	Leonhard	Esimeene sanitee.
7 Restnäd.	Enno	Jöed külnewad
8 Neljap.	Writs	finni.
9 Rede	Teodor	
10 Laup.	Martin Lutter	☺ 6,13' omm.

Kawwalast sullaseft. Matt. 18, 23—35.

11 Pühhap.	22. P. p. 3 a. S. P.	Martin piisk.
12 Esmasp.	Jonas	
13 Teisip.	Arkadius	Torm, tuist,
14 Restnäd.	Aurora	külm.

Sel kuul on 30 päwa.

15 Neljap.	Leopold	Tuul annab
16 Rede	Aleksander	
17 Laup.	Ditomar	☺ 1,28' p.l.

Kohto rahhast. Matt. 22, 15—22.

18 Pühhap.	23. P. p. 3 a. S. P.	järrele.
19 Esmasp.	Elisabet	
20 Teisip.	Amos	Uddune, sulla,
21 Restnäd.	Maria ohw. p.	lähheb jälle
22 Neljap.	Kristina	
23 Rede	Klement	☺ 4,39' omm.
24 Laup.	Hugo	

Jairi tütreft. Matt. 9, 18—26.

25 Pühhap.	24. P. p. 3 a. S. P.	Surnate p.
26 Esmasp.	Katrina pääw	
27 Teisip.	Konrad	külmaks
28 Restnäd.	Pabo	ning
29 Neljap.	Lebreht	tuliseks.
30 Rede	Ewart	
	Andresse pääw	

1 Nov. 11. p. 7,44 m., 1h. al. 1. 3,44 m., on pitk 8 t. 0 m., ja õ 16 t. 0 m.

10 — — — 8,5 — — 3,26 — — 7 21 — — 16 39 —
20 — — — 8,15 — — 3,12 — — 6 47 — — 17 13 —

Näddalad ning näddala päwad.	Nimmed.	Ku ning ilma muudmiffed.
1 Laup.	Arnold	☾ 8, 30' õh.

Kristuuse kōsesõitmiffest. Matt. 21, 1—9.

2 Pühhap.	1. Kr. tullem. P.	Külm, uddume,
3 Esmasp.	Kärēna	
4 Teisip.	Parbo	nattuke lumme,
5 Keßnādd.	Sabina	
6 Neljap.	Niggula pääw	tuul ning
7 Rede	Magnus	
8 Laup.	Maria sam. p.	päwa paiste.

Wimse päwa tähtedeß. Luf. 21, 25—36.

9 Pühhap.	2. Kr. tullem. P.	Talwe affatns. (Lüh. p. 6 t. 15 m.)
10 Esmasp.	Judit	☾ 1, 14 omm.
11 Teisip.	Woldemar	
12 Keßnādd.	Lili	Pehme.
13 Neljap.	Luutsija	

Sel kuul on 31 päwa.

14 Rede	Nikafius	Keßlane talwe
15 Laup.	Johanna	

Joannes wangi tornis. Matt. 11, 2—10.

16 Pühhap.	3. Kr. tullem. P.	Külm, tuul,
17 Esmasp.	Hinno	☾ 12, 40' õ.
18 Teisip.	Kristow	
19 Keßnādd.	4. pōri pääw	lummi ning
20 Neljap.	Abraham	
21 Rede	Toma pääw	torm.
22 Laup.	Peata	

Joannesse tunnistus. Joann. 1, 19—28.

23 Pühhap.	4. Kr. tullem. P.	☾ 4, 12' p. l.
24 Esmasp.	Adam, Ewa	
25 Teisip.	1. Sõulo P.	Heitlikkud,
26 Keßnādd.	2. Sõulo P.	
27 Neljap.	Chw. Joann.	saddutsed ilmad.
28 Rede	Ilmsüta laste p.	
29 Laup.	Noa	

Simeon ja Anna. Luf. 2, 33—40.

30 Pühhap.	P. p. Sõulo	Külm.
31 Esmasp.	Silweßer.	☾ 5, 48' p. l.

1 Dets. ss. p. l. 8, 43 m., lh. al. l. 3, 5 m., on pitk 6 t. 27 m., ja õ 17 t. 38 m.

10	—	—	8, 51	—	—	3, 0	—	—	6	15	—	—	17	45	—
20	—	—	8, 52	—	—	3, 10	—	—	6	24	—	—	17	36	—

Nästa jaode muudmisset.

1. Kewwade allustab sel 8mal Martsi ku päwal kel 7, 22 minutid õhtul.

2. Suwui allustab sel 9mal Juni ku päwal kel 4, 21 minutid p. l.

3. Suggise allustab sel 11mal Septembri ku päwal kel 6, 33 min. ommik.

4. Talw allustab sel 10mal Detsembri ku päwal kel 12, 6 min. ommik. warra.

Päwa ja ku warjutamisset.

Sel aastal on 2 päwa ja 2 ku warjutamist, agga neist on ükspäinist 1 päwa ja 1 ku warjata, miine meie maal nähtaw. Se nähtaw päwa warjutamiine sünnib sel 24 Aprili ku päwal kel 11, 4 minut. enne lõunat ja turib kunni kella 1, 21 minut. p. l. Se nähtaw ku warjutamiine sünnib sel 2 Novembri ku päwal, allustab kel 12, 57 min. ommiku warra, ja lõppeb kel 4, 14 minutid.

Keisri Herra suggoselts.

Nikolai I. kõige Wennerigi Ülemwastitseja ning Keiser ja Pola, ma Kuningas, on sündinud sel 25. Junil 1796, saab sel aastal 49 aastat wannaks. Temma Praua

Aleksandra Weodorowna, õnna Preisi, ma Kuninga Wilhelmi III. tüttar, Saksa maalt, on sünd. sel 1. Julil 1793, saab 47 aast. wan.

Nende lapsed:

1) Aleksander Nikolajewits, Tsesarewits, Suurwürst ja Wennerigi aujärje pärria, on sündinud sel 17. Aprilil 1818, saab 27 aast. wan. Temma Praua, Maria Aleksandrowna, Tsesarewna, Hessen-Darmstadtli Sure, Hertsogi tüttar, Saksa maalt, on sündinud sel 27. Julil 1824, saab 21 aast. wan.

Nende lapsed:

1. Nikolai Aleksandrowits, Suurwürst, sündinud sel 8. Septembril 1843.
2. Aleksandra Aleksandrowna, Suurwürsti Printsess, sündinud sel 18. Augustil 1842.
- 2) Konstantin Nikolajewits, Suurwürst, sündinud sel 9. Septembril 1827.
- 3) Nikolai Nikolajewits, Suurwürst, sündinud sel 27. Julil 1831.
- 4) Mihhael Nikolajewits, Suurwürst, sündinud sel 13. Oktobril 1832.
- 5) Maria Nikolajewna, Suurwürsti Printsess, sündinud sel 6. Augustil 1819, laulatati sel 2. Julil 1839 Leuchtenbergi Printsi Maksimiliani prauaks.

Nende lapsed:

1. Nikolai Maksimilianowits, Prints, sündinud sel sel 23. Junil 1843.
2. Maria Maksimilianowna, Printsess, sündinud sel 4. Oktobril 1841.

6) Olga Nikolajewna, Suurwürsti Printses, sündinud sel 30. Augustil 1822.

Keisri herra wend:

Mihhael Pawlowits, Suurwürst, sündinud sel 28. Januaril 1798. Temma Praua on: Helena Pawlowna, sündinud sel 28. Detsembril 1806.

Nende lapsed:

1. Maria Mihhailowna, Suurwürsti Printses, sündinud sel 25. Webruaril 1825.
2. Elisabet Mihhailowna, Suurwürsti Printses, sündinud sel 14. Mail 1826.
3. Katarina Mihhailowna, Suurwürsti Printses, sündinud sel 16. Augustil 1827.

Keisri Herra üed:

Maria Pawlowna, sündinud sel 4. Webruaril 1786, laulatati sel 3. Augustil 1804 Saksen, Weimari, ma Sure, Hertfogi Karl Wridriki Prauaks.

Anna Pawlowna, sündinud sel 7. Januaril 1795, laulatati sel 21. Webr. 1816 Hollandi, ma Kuninga Wilhelmi II. Prauaks.

Kronopühhad,

mis ue kiriko seadusse järrele Ma kirikutes tulleswad pööbada.

- 1) Jüri, ku 17mal päwal. Tsesarewitsi Surewürsti Aleksander Nikolajewitsi, Wennerigi aujärke pärris pärria sündimisse pääw.
- 2) Jüri, ku 21mal päwal. Meie sure Keisri Praua Aleksandra Weodorowna nimme pääw.
- 3) Jani, ku 25mal päwal. Meie sure Keisri ja lõige Wennerigi Wallitseja Nikolai Pawlowitsi sündimisse pääw.
- 4) Heina, ku 1. päwal. Meie sure Keisri Praua, Aleksandra Weodorowna sündimisse pääw.
- 5) Leikusse, ku 22mal päwal. Meie sure Keisri Herra ja temma Abbikasa kronimisse pääw.
- 6) Leikusse, ku 30mal päwal. Wennerigi aujärke pärris pärria, Surewürsti Aleksander Nikolajewitsi nimme pääw.
- 7) Salwe, ku 20mal päwal. Meie sure Keisri Nikolai Pawlowitsi wallitsusse alkatusse pääw.
- 8) Jõulo, ku 6mal päwal. Meie sure Keisri nimme pääw.

(Need siunatsed Kronopühhad petakse uenda kui Paasto jutlusse päwad.)

Eada piddamisse päwad.

Januari, kuul.

7mal: Tarto, linnas suur saksa laat, 3 nädalad.

Küindla kuul.

2el: Willandi, linnas suur saksa laat, 8 päwa.

2el: Wörro, linnas, 1 p.

22el: Wörro, linnas suur saksa laat, 8 p.

Paasto, kuul.

30mal: Willandi, linnas, 1 p.

Lehhe, kuul.

9mal: Riggola laat, Wööbsun, Wenne piri peal.

Jani, kuul.

23mal: Jani laat, Willandi, linnas. 2 päwa. —

26mal: Wörro, linnas ja 27mal: Walga, linnas.

29mal: Petri laat, Tarto, linnas ja Tarwasto mõisas.

Gina, kuul.

2el: Karsti mõisas.

20mal: Perno, linnas, suur saksa laat, 3 n.

Leikuffe, kuul.

10mal: Lawritse laat, Roselatsen, Põlwe, fihhelfonnas ja ka Walga, linnas.

15mal: Helme mõisas, 2 p.

27mal: Wastse mõisas, liggi Willandi, linna.

29mal: Kilinga mõisas, Saarde fihhelfonnas.

Mihkli, kuul.

2el: Abja mõisas, Halliste fihhelfonnas, 2 p.

4mal ja 5mal: Sindi mõisas ja Räppinas.

6mal: Lakeberi mõisas, Helme fihhelfonnas.

8mal: Kastna mõisas, Tõstama fihhelfonnas, ka Põlwe ning Rõuge kirrifo jures, ja Tarto linnas.

10mal: Mõnniste mõisas ja Oidre mõisas.

13mal: Perawerre mõisas, Jakobi fihhelfonnas.

14mal: Baña-Untso mõisas, Krawi kõrtfi jures, 2 p.

15mal: Põltsamaal, 2 p. 17mal: Kirrepi kõrtfi jures.

18mal: Audro mõisas. 20 ja 21el: Bedra mõisas.

21el: Sanna mõisas, Rõuge fihhelfonnas.

24mal: Mihkli laat, Willandi ja Wörro, linnas.

29mal: Mihkli laat, Tarto ja Walga, linnas, 2 p.

— Karwanurme laat, Wastselinnas, 2 p.

Wina, kuul.

6mal: Luutsnikin, Roggosi karja mõisas, Rõuge fihhelfonnas, ja ka Tarwasto mõisas.

10mal: Kõo mõisa laat, Pillistwerre fihhelfonnas.

15mal: Luustwerre mõisas ja Orrifo mõisa kõrtfi jures.

Talwiste, kuul.

10mal: Mustwee küllas, Tõrma fihhelfonnas, Peipsi rannas, ja ka Wörro, linnas.

Spulo, kuul.

6mal: Wööbsun, Wenne piri peal, Räppina fihhelf.

27mal: Walga, linnas, suur saksa laat, 8 päwa.

Cesti=ma Rubbermanguš.

Januari kuul. 7mal ja 8mal: Ortikal. 10mal ja 11mal:
 Haapsalus. 17mal ja 18mal: Kollowerres. 19mal:
 Raplas. 27mal ja 28mal: Rakwerres.
 Künla=kuul. 2el ja 3mal: Valdisikis. 3mal: Paides.
 26mal: Pihholas. 3 p.
 Jani=kuul. 16mal ja 17mal: Rakwerres. 20maſt ku ot
 ſani: Tallinnas. 23mal: Paides.
 Mihkli=kuul. 10mal ja 11mal: Paides. 14mal ja 15mal:
 Haapsalus. 21el ja 22el: Valdisikis. 24mal: Pihholas.
 24, 25 ja 26mal: Jõhwiſ. 26, 27 ja 28mal: Tallinnas.
 29mal: Rakwerres. 29mal ja weel 2 päwa: Reblaste
 mõiſas ja Keila ferriko jures.
 Wina=kuul. 5mal: Raplas. 6mal: Jõelehtmes.
 Jõulo=kuul. 16mal: Märjama ferriko jures. 19mal ja
 20mal: Reblaste mõiſas, liſia müimiffe laat.

Linna = wahhed.

Tartuſt on	Narwa	186 $\frac{1}{4}$	werſta.
— —	Petersburgi	324	—
— —	Tallinna, Põltsama kaudo	186	—
— —	Walka	82	—
— —	Bolmeri	132	—
— —	Riga	240	—
— —	Perna, Helmemõisa kaudo	180	—
— —	Willandi, Rõngo kaudo	99	—
— —	Wõrro linna	65	—
— —	Petſeri	109	—
— —	Pihkwa	165	—

Martin Luther.

Kõiki ſedda aega, mis iüimesse ſuggo läbbi on
 ellanud omäſt eſſimeſſeſt ürgamiffeſt kuni ſe täna

pāwani, jaetakse kolme jao sisse, mis need on: 1) se wana aeg, 2) se keskmene aeg ja 3) se uus aeg. Pea 4 tuhat aastad pärast inimesse soo lomist, kuida sedda arwatakse, ilmus Kristus ma peale Roma keisri Augustusse wallitsusse ajal, Bethlehemi linnas 7 wersta Jerusalemmast lõuna pole, ja tema järrelkäijid üiti pärast Kristi, ehk Kristusse rahwaks, mis sõnast ma rahwaks risti rahwast on teinud. Neil esimesil Kristi ehk risti usso ajuil, kos weel paggana ja Juda rahwa usk ülle kõige se mailma wallitses, ja need üksikud risti usso inimesed siin ja seal sallamahti, et ennast tagakiusamisse eest peita, teiste ulgas ellasid, ödel irmu pärast kowade ja süggawa metsade sees palwelle tullid, mis ilm illota ja uhkusteta peti, lihti, ilm kombetega, kuida agga üksi se südda sedda palwet tehha andis, olli se Jumala tenistus wäga mõistlik ja selge. Pärast sedda, kui apostlite läbbi jo siin ja seal weikesed kogodused üllersassutud ollid, siis wallitsessid need eneste tallitajiks ja eestseisjiks sedda ehk teist wanemat rahwa seast, ja neid üiti prestriterideks, se on kogodusse wanemiks, ja nende ülle wallitsessid nemad piiskopissid, ehk üllewatajid. Kui nüid risti usk ifka laiemaks läinud ja ifka rohkem se paggana ussu ülle wõito sama affanud olli, siis läks ka se ea risti rahwakenne ifka uhkemaks ja uhkemaks, ka tiggedamaks, nenda et need, sedda enne isse kiusati, tagga aeti, tullega põlletati ja kōja ellajatte ette eiweti, nüid isse teisi tagga kiusama, tagga ajama ja

pinama affassid, neid paggana rahwid, kui ka isse endid oma keskes. Need piiskopid, mis pea linnade sees ellasid, arwasid endid opis enam ollewad, kui neid, kes maal ehk weikesse linnade sees ellasid. Wimateks tõstis se piiskop, kes Roma linnas ellas, se on se wana pea linnas, kost se keiser oma owiga ärra läinud olli, ennast kõige üllemaks ja kutsus ennast papstiks, se on issaks. Keiser ellas kangel, ei wõinud igga kord nähha, mis pap seal teggi ja nõnda tõusis siis se seal aega mõda järk järgult ifka kõrgemalle, nõnda et tema wimati, kui meie sedda allamal täielikkumalt nähha same, kõige keisrite ja kuningate ülle siin ma peal olli. Sedda suurt wallitsust said need papstid enestelle mitmesuguste kauni õppetuste läbbi, mis nemad eneste kassuks wälja ollid mõttelnud, kui on: 1) se papst on Jumala ja Kristusse affemel siin ma peal, ja se pärast on siis ka tema käes se meelwald, tehha ja wallitseta, kuida tema tahhab, pörgo eita ja jälle sealt wälja tõmmata; ärra neda iggaweseks ajaks, ja jälle sest lahti tehha, kuida agga se tema ea meel sedda tahhab; 2) se papst ei wõi ial eksida; mis tema teeb ja tahhab, se on kõik õige, on kõik otse kui olleks Jumal isse sedda taewas teinud ehk eaks arwanud; 3) et kerrikul ka natti keene rahha sata, õppetati, et igga ing pärast surma mitte kōhhe taewa ehk pörgo ei sa, kuhho ta sedda ärra teninud on, waid essite se puhastamisse tulle sisse lähheb, kos tedda essite natti keene aljastakse,

enne kui ta kõlblikkus saab, oma paiga peale tulla, kas pörgusse ehk taewa. Ja se puhastamisse tulli on eakene 9 korda kibbedam, kui se ürikene tulli siin ma peal. Et nüüd selle tulle seest rutto wälja sada, sest seal ei olnud mitte nõnda wäga kido- wäärt pehme, kui padja sängis, ei nõndagi ea, kui tallo pojja saunas, kos ea pang ferrisselle eideci, olli wajja preestriksid palluda, et nemad selle waese ingelese eest palluksid, ja ramatute seest loeksid. — Agga nende pühha meeste su ei olnud ka mitte kruno assi, et ta ei olleks mitte kullunud; ta maksis rahha, ja se rahha läks ferriko laeka, ferriko laekast papsti ja tema inglite kõhto. Agga pääm ellati surelt, suremalt, kui mõni keiser ehk kuningas ellab, sest se papst olli ja se issand ülle kõige se ma; ka pörgo ja taewa wõtmel ollid temma käes. Üks nisuggune fūrft ei wõinud om- metegi mitte maddalalt ellada. Sedda wiisi leiti nüüd kõikisuggusid muid õppetuiwi weel, ja et se rahwas leidma ei saaks, et need kõik walleõppetuffed on, kelati tedda kangeste ja lange trahwiga ärra, bibli ramatut luggemast, mis ükspäimiss preestritelle kätte anti. — Ja et rahwas sedda ei mõistaks, loeti tedda Laddina kele peal ette. Ja nõnda rõhuti siis ka weel igga mu pidbi rahwast mahha, tedda ifka rumalamaks ja rumalamaks tehha, sest et rumala rahwa ülle ea wallitseja on. Rumala rahwalle wõib kõiki ette ütelda, mis sa tahhad, ta ussub ifka, kas ollks se siis ka wai se kõige ullem

ullus; ta kuleb ifka sure süggawa ussuga selle peale, teeb waggadusse sees täno pärrast weel pealegi oma kuf- rukest lahti ja püiab oma õppetajjat se kalli sure ande eest ni paljo kui temal se wõimalik on, tassuda. Nüüd sigginessid se kesmesse ajja sees ka weel need mugid ja nonnid ülles, kes kui seiswa wäggi se papsti eest seisid ja sõddisid, kõiki neid kallid õppetuiwi waggal näol rahwalle õppetates ja kulutates isse enda ja papsti kassuks ja mele eaks. Need käisid, kuidas meie õnnis Luther sedda ütleb, kui täiad mõda maad ja inimesid weel sedda wimast werre tilka rahwa seest wälja, rahwa inge õnneks, kuidas sedda iggal pool õp- petati, ferjassid ja forjassid ifka waestelle ja ferrikulle, õnnistassid ja jutlustassid neid kallid andjid ja töotassid neile taewast, ka ükskord kerget wäljasamist se puhhas- tamisse tulle seest. Nõnda wiisi langes ka siis tõeste se rah- wass süggawa pimedusse sisse, ja need kallid mõtted ja tar- kussed, mis wanal ajal se tark Gräka, Roma ja Ägüptusse rahwass, kedda pimediks pagganiks üiti, mõistsid, said su- tumatta otsa. Mida enam nüüd se waene rahwass pime- dusse sisse langes, midda enam kuningad ja keisrid papsti eest rumala rahwa pärrast, kedda papst ilma piik nende wasto ülleskühhotata wõis, wärrisessid, sest jo ollid mitto kuningad papstist ärra nedetud, ja üks keiser Saksa maal, nimega Heinrich 4, kolm päwa ja kolm ööd Januari kuul paljassjalgselt ja palja peaga, üksi willase särgi sees trahwiis wäljas owi peal petud, — sedda enam läksid need mugid, nonnid ja preestrid julgeks, nõnda

et wimati nemad enām kellegi eest ennast ei äbbenehūd,
waid kui ferrifu teenrid ja pühhad inimesed kõiki
tehha wõisid, mis ial tahtsid. Lakkumine, prassimine,
fõmine, pordiko ello, se olli nende iggapäwane töö,
rahwast rumalaks teggemine nende murre, ja midda
enām nemad sedda jõudsid, sedda surem olli nende au
ja palg papsti jures. Kes wähe teisiti uskus, sedda
otssid need mugid üles, ja sedda enām kegi ei peast-
nud, se läks ellusalt tulle. Nõnda põlletati Hollandi,
Englandi, Spania, Portugali ja Stalia maal aega
mõda papsti kässu järrele enām, kui 50 tuhhat in-
mest se kõige irmsama wiisiga ellusalt ärra, isse need tuh-
handed ja tuhthanded, sedda ülesspodi, mögaga tappeti,
wangis näljaga surmati, ja nõnda weel mu wiisi otsati.
Ja sedda tehti kõik se tassase riisti usso pärrast. Portugali
maal põlletati kahte weel ilda ajjagi eest ärra. Neid wõeti
finni, ja anti neile süüks ilm tunnisimeesteta, et nemad
mitte ferriko ja Kristusse sisse ei ussu. Neid wõrgutati,
neid pinati, neid näppistati, nende küined ja näppo otsad
wiliti mahha, nõnda kawa, kui se üks neist sedda enām
ei jõudnud kannatata, ja tunnistas, et tema süidlane
olles. Se teine jäi endalle oma ilmsüidusse sees kind-
laks ja ei tunnistanud mitte enda wasto, mis tema en-
dalle koormaks peale panna ei wõinud. Mõllemid mõis-
teti nüüd uffa tulle trahwi läbbi; mõllemille tõmmati
ribed selga, selle peale tulle leggid, ja kurradi kujukud
malinud ollid, panti pabberi mütsid, jälle kurradi
kujukudega nende peal, pähhe ja widi neid nüüd trahwi

paiga peale. Seal ollid postid ülessehitud, ja tuhhat
ja tuhhat inimest wahtissid alnatest, kattuste pealt ja
iggalt poolt, kuida se pühha ferriko kohhus nuhtleb.
Selle ühhele, kes ennast isse süidlassiks tunnistas, anti
armo ja pattu andeksandmist; siis sorgati tedda mahha
ja põlletati tedda surmalt ärra. Agga sedda teist waest,
kes olli sõggedaks ja wastulissiks jäänud, ja kes ei
tunnistanud oma süid, sedda kõideti posti külge märja
kõiedega. Siis wõeti üks pik odda kätte, selle otsa kõideti
ühte kõrret nusiitud, sedda pisteti põllema ja sellega kõr-
wetati siis tema näggo ülle ja ülle trahwi allustussiks.
Siis tehti tema jalla tallade alla tuld üles, agga wäga
pikkalisk tuld, mis waewalt külge putus, et sedda waewa-
dige pikkendata; siis tedda ifka ennam ja enam kõrge-
malle. Se waene pallus ja kiffendas, agga ei tulnud
abbi koskiltki. Kuuningas seisis isse afna peal watamas,
selle käest pallus tema sedda suurt armo, et ta rohken
puid põllema panna lassiks; agga ei ka se kuuningas
wõinud siin middagi tehha; igga üks ohkas ja löi oma
rinna peale, mõtteldes, sedda on se ärra nedetud waene en-
dalle ärra teninud. So löid tullelegid siis tema kehha üm-
ber kokko, ja tullid külje kondid ärra põllenud lihha läbbi,
mis ta wallo sees kánamissiga katki murdis, wälja, agga
weel olli ing ja eäl rinnus. Siis lahkus ta wimati
ihhust, ja nende irmsa, üllekohtuste inimeste käest,
tõttates Selle pole, Kelle waim eldus ja arm on. Pärrast
sedda wõeti siis nende tuhka ja wissati tedda jõkke, et
neist kurjast ka mitte tolmukestki usstjatte pahhandussiks

järrele ei jäeks. Nõnda seisis se ilm, kui Jumal isse teina peale allastata endalle nõuks võttis, ühhel wiisil, mis fegi ei olleks aimanud. Selle sure nõu täien-
dajaks olli Martin Luther, üks pühha mees Saks-
maal, üks mees, kes walgust jälle ilmale tõi, mis in-
imesed ärra lämmitanud ja ärra kaotanud ollid, ja
teina siis ka se ongi, kes sedda inimesse waimo lahti
teggi ruimalussest ja äbbist, kes wäärjumala tenistust
äwitas ja ühte uut ja õntsat ellu ma peale tõi, kes lubba
andis järrele mõttelda ja tões ja waimus Juma-
lat tenida walgusse sees, kõigest rojjast jo ebbaussust
peästetud. Martin Luther sündis sel 10 Novembri ku
päwal 1483 Eislebeni linnas Saks maal. Temma issa,
nimega Hans Luther, olli määmees ja ellas oma
abbikasaga, kelle nimi Margaretha Lindemann
olli, ausalt ja waggadusse sees. Sedda weikest Lutherust
sadeti jo wäga norelt koli, nõnda norelt, et, kui alb
am olli, teina ema tedda sülles sinna ja pärrast sealt
jälle taggasi kandis. Nõnda kaswis teina õppetusse sees
ja sure inuga õppides ülles. Melliteistkümmend aastad
wana panti tedda jo ühhe kõrgema koli sisse; pärrast aas-
tad jälle ühhe teise sisse, ja sealt läks teina siis Erfurti
linna studirima. Siin leidis teina effimest korda ühte biblit,
lugges tedda ja leidis, et kõik se, mis papst õppetab ja
õppetata lassib, koggoniste bibli ramatul wõerasi assi on,
kos kosgilki sedda ei seisa, mis teina uskumia sunnib.

Luther mõtles paljo selle ülle järrele, agga se,
mis inimessele jo lapsest sanik ifka ette ütteldud, õppe,

tud ja süddamesse pantud on mi juur ja pühha tõs-
tus, kui middagi, mis jures iggaüks tõssist ja wagga
näggo teeb, se jäeb teinale ifka süggawalle süddamesse ja
wärrisemisega assub ta selle jure, et tedda sõidelda, tedda
walleks leida. Nõnda olli ka se siis meie Lutherussega
se luggu. Teina mõtles ifka, et kõik need äbbitend,
need ilmütlematta kõlwatumad kombes ja wäärtenis-
tusse sõggedussed, mis risti ussu kerrikutes kui komedid
tehti, just selle wastu mis Kristus isse ütleb: Jumal
on üks waim, ja ka pead tedda waimus ja tões pal-
luma, ei mitte wäljaspiddis kombetega, mis teina ees mid-
dagi ei kõlba, ükspäinisi nende allamatte preestrite ja
mugide polest sündissid, kes oma meelwalle järrele ilm
papsti teadmatta sedda pühha taewalikku asja ruina-
lusse polest äbbiks teggid; teina mõtles, et se kerriku
issa isse, se papst, ilmotsata pühha, puhhas ja kõrg-
on, kui Jumal oma troni peal taewas, sedda walgus
ja ütlematta pühhadus ja selgus ümberkattab. Nõnda
mõtles temast Luther. Jo ammugi põlles falla, se
bibli luggemisse läbbi üllesfüidetud, Lutherusse waimus
se waem, se ütlematta iggatsimine, ka kerriku tenis-
tusse sisse astuda; agga teina issa, kes temast ühte
säedusse tundjat, ühte kohto issandat olleks tehha taht-
nud, olli opis selle wastu, ja se assi teggi Lutherussele
mõnda kurba silma pilka. Teina mõtles, mis on kõik
se ello siin ilmas, mis annab se rikkus ehk warra ehk
kõrge au inimeste ees, kui mul sedda iggawest warra
ei olle. Kerriku tenistusses, seal olleks ma Jumalal

kõige liggemal, seal saaks ma sedda kassu, mis iggaweste
testab. Nõnda käis tema iggapääw kurb mõttete sees,
jo kui ta weel uniwersitāti peal studiris. Üksford,
mõni ütleb, reisi peal, mõni, kõndides wäljaspool
linna, süggawa jutto sees oma sõbraga, kelle nimi
Aleksius olli ja kellega Luther ühhes õppis, trehwi
tedda äkkiselt se aimamatta õnnetus, et wälk sure kår-
ratamisse ja raggisemissiga pilwest mahha jooksis ja
tema kõrwal tema sõpra surmuks ja tedda ennast uinaseks
lõi. Üllesärgates läks ta kohhe weel sel samal päwal
klostri jure, ja pallus ennast ka mugiks ülleswõtta;
sest, mis on kõik se ilma ellu, üks ainus silma pill
wõib kõik otsa tehha, mis meie siin otsime ja püiame
oma ilmlikkus kassuks. Üks kloster on üks pühha paik,
kos üks Jumalalle ellada wõib. Nõnda mõtles Luther se
ford selle asja üle. Kõl same pärrast nähha, mis ta selle üle
pärrast mõtles, kui ta selle asjaga tutwamaks sanud olli.
Klostris ellas tema waggalt ja otsato palwete sees, allaeitlik,
ja raske waewa sees oma inges, sest ta olli oma issa
lubbata sinna läinud, ja se rõhkus wäga tema süddat.
Ta eitis ennast seal selle kõige allama töö alla, et oma
süid Jumala ees jälle eaks tehha, pühkis klostrid, kan-
dis puid ja wet kõi, tõmmas klostri kella ülles, waewas
ja pinas ennast kõiki pididi, agga ei leidnud siiski endalle
süddame rahhu. Raebus enda wasto, kårsitomus ja
iggatsimine se otsato õntsusse pole waewas tedda õõd
kui pääw; ta ei sõnud ennam, ei jonud ja ta iggatses
surma järrele. Üksford eitis ta ennast oma kambri,

21
lõi ukse luffu ja ei tulnud enam wälja, ei lasknud ka
feddagi sinna sisse. Kuulti tedda seal palwe sees ol-
lewad waitfelt, kui se, kes siit ärra minna tahhab, ras-
kelt ohtades ja selle sarnane, kes enam ühtegi troosti
teiste käest ei leia. Tedda õigati, ta ei wõtnud enam
sedda kuulta, kopputati ta ukse peale, agga ta ei teinud
tedda lahti. Kui nüid middagi enam ei tahtnud aidata,
siis assuti wäekombega sinna jure, todi tedda wälja
ja se klostri üllem, üks neist parremist ja targemist
meestest sel ajal, nimega Staupis, nomis ja trööstis
tedda, üteldes, otse kui olleks ta sedda ette ärra tundnud:
sõbber Martin, Jumal on sind ühhe sure asja tarwis
wälja wallitseanud, kas tohhiid sinna ennast ilu õige asjata
murre sisse anda; wõtta julgust, ja ärra te mitte, mis
Jumala ees ei kõlba. Nüimehe wõib küll ennast surma sisse
fata, agga kas tema sedda tohhib, se on jälle teine ass.
Se sõna tõstis Lutherusse waimo üllemalle, ta kossus ja
terwitses, läks ifka pääw päwalt rõõmsamaks ja ärda-
maks, leppis oma issaga ja ellas nüid sure lahkusse sees,
iggapääw õppides ja tarkusse pole tõttates. Sel korral
ellas Saksa maal üks wäga tark ja pikkameleline kur-
fürst, nimega Friedrich se mõistlik, üks suur ja au-
wäärt wallitseja; se ehhitas ühte uut uniwersitāti, ja
otsis selle tarwis tarki õppetajid. Sinna sowis Staupis
Lutherust profesforiks, kelle tarkust tema tundis ja
austas. Luther läks sinna, wõttis seal koha ja õppetas
seal nori mehhi sure wäe ja kuulsa sõnaga, et iggal
pool temast paljo rägiti ja tema sõna kulama

öppijid iggalt poolt kofko tulli. Agga üks armastas ja austas tedda, tema öppetust olli wäggew ja üks sõna üllewelt. Weel olli tema muuk, ja kandis tema mugi riet. Nüüd juhtus ka, mis Luther jo anugi kui sedda kõige suremat õnne siin ilmas endalle olli sowinud, et tedda 1510 oma flosstri ja mugide tallitussel Roma linna papsti jure läkitati. Kui üppas rõmo parrast selle ülle tema südda, sedda pühha issa ennast nähha sada, sedda pühha paika, kos otsato rahhu ja selgus seisab ja otsato õntsus, mis üksford need waggad taewas näggema sawad. Täis ütle matta õnne astus tema oma reisi peale, ja ta ing ei jõudnud enam sedda aega ärra odata, kos ta üksford parrale saaks. Siin kangel pühhast issast ollid need preestrid ja mugid kaunikeste lustilissed olnud, pordiku ellu ellajad, joditud, tüllipiddajad, prassijad, petjad, priiskajad ja otsato laisa ello sees; agga te peal, midda liggemalle Luther Roma pole sai, mis eakene tuhhat wersta tema ello kohha poolt kandis, sedda kirjumaiks läks se luggu; seal olli se pühha kerriku rahwakenē weel ullem. Luther wõngutas pead, wabbandas agga ifka sedda asja ja ütles isse endalle: Roma linna, seal, seal on tõest üks opis te ne luggu, se pühha issa enda ümber ja temma au selgusse sees. Agga kui langes tema südda ja lahus tema austamine selle pühha issa wasto, kui ta seal isse oma silmaga näggi, mis äbbematta ello ford seal peti. Se pühha issakene isse prassis ja priiskas igga päaw, naer ja Jumala teotus kerrikus olli iggapäwane tutwa assi,

13
mis ülle enam fegi ei ehmatanud; preestrid ja mugid lobbisessid kerrikus ramatuttest Laddina feli rahwalle ette, mis sedda keelt ei mõisnud, ette, mis tahtsid, rutto ja sure pörrinaga, et aegsaste oma tükkidega walmis saaksid, ja rahwaks jäi pimedaks ja sõggedaks, kui iggal pool, kos mõistust ei walguata. Luther reisis nüüd taggasi ja kandis ühte salla aigust oma süddames selle ülle, mis ta kõik näinud ja kuulnud olli. Agga siiski olli ta rõmus, et ta Roma linna näinud olli. Koddo sades wallitseti tedda ka oma linna kerriko öppetajaks, ja kuulti nüüd tema eält ka kanteli pealt rahwa walguustussels, kui tedda enne universitāti öppetusse toli pealt kuultud olli. Weel olli tema papst ülle wait; sest kes tohtis ühhe wallitseja wasto üllest, tõusta, kelle ees seford weel keisrid ja kuningad warisessid, ja kelle jõus au ja wäggi siin ma peal seisis. Agga wist küsib siin jo mind mo luggeja, mis olli siis se assi, mis läbbi se papst nõnda kange ja wäggew olli; kas ollid siis temal ka needsamid pigad ja mõgad käes, oma waenlast mahha sorgata ja lüüa, kui ilmlikku wallitsejatel, kellel wäed walmis seiswad? Ei sedda kül, agga, mo sõber, se papsti wäggi olli weel surem ja kangem, se olli se rahwa sõggedus, mis ei selletanud nähha, mis õige, ehk mis kõwwer olleks. Kui fegi ei tahtnud sõna kuulta, siis wissas ta temale kohhe oma pühha needmist kaela. Ta parrako Jumal sedda, kedda se luggu trehwis. Sedda enam ei laulatud, kui ta tahtis abbi ello sisse minna, sellele ei antud pühha laua ossa, ei lastud tedda kerriko,

ei mattetud tedda mahha sisse õnnistud ma sisse, kui teäma
furri, ja mis need muud sured asjad seal kõik weel ollid.
Iggal ühhel olli käst, sedda waest wälja lükkata oma
ellupaiga pealt, tedda tappa, teäma warra ja asja pärrida.
Se mõijus, ja weel tõutati pealegi taewa riki ja asjet
Jumala jures sellele, kes ühte nisuggust tappis. Olli
se nedetud üks keiser ehk kuningas, siis olli kõigil alla-
matel kange käst, tedda filma pill mahha jätta, teäma
wastu affkata, tedda tappa. Kui se käst kohhe ei awitanud
siis panti ka kõik se ma needmisse alla; se awitas.
Kes tahtis teise pärrast uffatusse sisse sada pörgus,
kuhho papst paisas; parrem olli ommetegi teist
tappa. Täna päwil, kos Luther inimeste ingedelle
walgust on saatnud, neid pörge pimedussest peastes,
naerab igga mõistlik inimehe selle kõige komedi ülle
ja teab, et teise needmine ehk kajjestamine kõik tühi
on; agga sel korral wärriseti ja täidet kartussaga sõna.
Kui Luther nüüd oma linna sure wäe ja jõuga
õppetä, ja taewas teäma sõna kaswada ja kossuda
lastis, siis tulli üks papst troni peale, kes wäga suurt
owi piddas, kes ehhtas ja prassis ja selle tarwis paljo
rahha prufis. Teäma riik enäma ei jõudnud teämale sedda
rahha wälja anda ja mõtteldi siis ühhe teise wiisi peale,
kuida tedda kofko sada. Sadeti siis mugid iggale
pole wälja kastitega patto andeksandmisse tseddelissi
müüma, sest jo ammugi olli õppetud, et papst igga-
ühhele pattud andeks anda ja kinnitata wõib. Nüüd
tulli üks muuk, nimäga Tetsel, oma kastitega ka

sinna linna, kos Luther õppetä, löi seal ühte suurt
risti turro peale ülles ühhe altari sarnase laua kõrwa
ja affas seal oma kampa wälja pajjatama. Seal olli siis
kõikisuggusid kauni asjakeisi sada, tseddelissi warasta-
misse, tseddelissi walletamisse, tseddelissi rõwimisse, tsedde-
lisi igga mu asja tarwis. Ja Tetsel, wäna ea lustiline
küllamees, üidis jures ostjatele, kes ümber ringi lada wi-
sil koos seisid wahtides, sest kes ei tahtnud mitte õnt-
saks sada: kui se rahha kasti kõllab, ingele sul pörgust
willab; ostke ingekessed, ostke, pühha issa jaggab teile
suurt armo, kütke Jumalat, pühhal issal on pif meel
ja suur nõu, suur wõimuss, ta wõib andeks
anda ka, kui tegi pühha neüsi endagi kallale olleks
tükkinud. Pühha issa au on suur; waatke ingekessed
siin on arm. Mõnda õppetä Tetsel. Kui nüüd Luther
sedda äbbematta luggo isse oma filmi ees näggi, siis tõusis
teäma meel pahhandusse sees, ja enäma ei jõudnud teäma
kannatata, mis kannatamisse wäart ei olnud. Sel
31 Oktobri ku päwal 1517, kellest päwast ja ajast sanik
sedda Lutherusse usso ülleswõtmist ürgatakse, löi teäma
95 peatükki kerriko ukse külge, kos teäma õppetä, et üks
inimehe teisele teäma patto andeks anda ei wõi, kui se isse
tedda oma süddames ei kahhetse, tedda mahha ei jätta,
ja et papstil koggoniste sedda melewalda ei olle, mis teäma
endale pettusse ja kawwalusse läbbi kätte kiskunud on.
Pühhas kirjas ei seisa sellest ühte ainustki sõna; kost
teäma sedda on wõtnud? Kui ellus tulli jooksid need
sõnad läbbi kõige se Saksa ma, jo pari nädala pär-

raft; ehmatamiine ja imestelleminiine, mõllemad ollid ilmut-
lematta sured iggal pool. Wist middagi siin ma peal ei olle
nõnda suurt kõnet ehk wärrisemist teinud, kui se. Mõni
peljass, et nüid kõik ma mäsä lähheb, mõni et Juimal
isse taewast ühte nifuggust kurja nuhtlema saab; mõni
jälle mõtles falla omas süddames, egga se assi kül
walle ei olle; agga, o sa waene Luther, mis saab
siinust sama? Se papst, kui tema sedda kuulda sai, andis
kohhe Lutherusse kurfürstile käsko, tedda 60 päwa sees
Roma linna fata, ennast seal diendama. Seal olleks
temal tõeste ilmfinkimata se tulle riit walmis olnud; ag-
ga Juimal isse tahtis selle pimedussele ükskord otsa tehha.
Se pikkameleline kurfürst, et Lutherussele aega fata,
kirjutas allandlikult papstile, tedda palludes, kas ei
wõiks se assi mitte Saksa maal diendud sada; Luther
on temale oma ameti tallitusse sees wäga tarwis, ja tema
ei tahhaks sepärrast tedda mitte ühte silma pilko en-
dalt kangel olla laska. Se papst kulass palwet, imelikul
wisil, ja sadeti kohhe kerriko poolt õppetajiid Luth-
erust sõitlema ja diendama, ja üks neist olli wäga äbbemat-
ta, nõnda et Luther temale kostikilki poolt järrele anda
ei wõinud. Se assi läks nüid itka suremaks ja laiemaks,
ja tõusis jo siin ja seal kārva üleses Saksa maal, mit-
mete poolt, kes ennast Lutherusse pole eitsid. Nende
ulgas ollid ka jo mõned wäggewad fūrstid. Luth-
erusse enda kurfürst, kes üks neist kõige wäggewamist
ja ausamist nende seas olli, kaitsis tedda pikkamisi ja nõu
järrele, kuida tema agga sedda ial wõis. Se waña kei-

ser olli paergo surnud ja wallisseti sedda Lutterusse kur-
fürsti keisriks. Agga temma tassane meel löi sedda au-
taggasi ja tema sowis selle waña keisri pojja poega Karlit
keisriks, mis ka siis tehti. Nüid olli sel wahhe ajjal
kārva itka suremaks ja suremaks läinud, ja tulli jo Roma
linnast pabber Saksa male, kos Lutherust ja temma
sõpri ja järrelkäijid ärra nedeti, jo ollid Lutherusse
kirjad, mis temma trükkida laskis, siin ja seal papsti
kasso järrele lausa kõige rahwa ees temma teota-
misses ärra põlletetud, jo lödi se pabber ka siin ja seal
linnate sees postide ja seinade külge teadaandmisses,
et Lutherust iggawest otsa tehha wõib, kes endalle taewa-
rifi fata ja endalle iggawest ello pärvida tahhab. Agga
mitmes paigas kiskus rahwast sedda pabberit lõhti ja
Leiptsigi linnas ajjasid studentid pabberi tojjid keppi-
degä linnast wälja ja urjutassid ja kihutassid neid
minema. Ri kaugele olli jo se assi läinud, ja nähti
jo lausa, et se waña aeg jo kārme sammutege möda
jõudmas olli.

Weel olli Luther seia sanik allaeitlik papsti
wasto; agga nüid selle teotamisse peale läks tema
sel 10 Detsembri ku päwal 1520 sure ulga studen-
tite ja mu rahwaga ühhes linna wärrawa ette wälja.
Seal olli suur tulli üleses tehtud ja Luther wissas
kõige ilma ees lausa sedda papsti pabberit ja kõiki
tema mu seadmiisi tulle ja teggi ennast nüid selle wi-
mase sammuga temast koggoniste lahti. Nüid enam
leppimist ei olnud; üks wäeti muuk tõusis selle wasto

ülles, kelle ees kuinagad ja keisrid seia sanil wärris-
senud ollid. Se assi olli niid jo otsatumaiks läinud,
kui sedda iggaüks issegi arwata wõib. Se noor keiser
Karl se wies piddas niid 1521 oma effimest rigi-
koggomisse päwa Wormsi linna, kuhho kõik kurfürs-
tid, fürstid, piiskoppid, papsti sõnatojad ja muud sured
koko tullid saddande ja tuhhandette kaupa selle ue
keisri wallitsusse affamisse ja sissesäedmisse pärrast.
Sinna kutsuti niid siis ka Lutherust, sepärrast et se
teina teggo jo otsato sureks läinud olli ja teina selle
pärrast enda cest kostma piddi. Luther astus reisi peale,
ehk kül teina sõbrad selle wasto sõitlessid ja jo ette ärra
näggid, et tedda enam sealt taggasi ei lasta. Ugga Lu-
ther, täis lotust se kõige wäggewama peale ja täis kindlust,
et ükski töt ei wära, kostis: Ehk kui ka Wormsi linna
nõnda paljo kurradissid olleks, kui kattuste peal kiwwi-
sid, siis tahhan minä siiski sinna minna. On se assi Suma-
last kül teina siis seisab, kui ka kõik se ilm ennaft teina
wasto paneks; on teina inimestest, mis siis tedda oida?
Sel 4 Aprili ku päwal läks ta te peale se keisri kässuga,
kes teina järrele tulnud olli. Se Wormsi linna olli se
ford üks otsato ulf rahwast koko langenud, kui merre
woufid iggalt poolt, ja jo penikorem maad linna ees tul-
lid ülle 2 tuhhat inimest, kui olli kuulta sadud, et Luther
jo liggi linna olli, teinale jalla ja obbestega, ratsa ja
tõlletega wasto, sedda imeinimest nähha sada, kes ühte
nisuggust asja julgenud olli. Linna sades olli se rõhkumine

ja rahwa ulf nõnda suur, et pea kofskiltki läbbi sada ei
olnud. Sel 17 Aprili ku päwal astus Luther se rigi
koggudusse ette. Enne, kui ta sisse astus, olli ta wäga
jahmatanud ja täis murret; se olli se effimeine furd,
et teina ni sure wallitsejate ette astus. Uks ees seisib
se wana kindral Grondsberg wahhi peal, se wadas
imestelledes teina peale, kopputas ta õlla peale ja ütles:
mugifeine, mugifeine, sa lähhed ühte wõitlemist piddama,
mis minä se kõige kibbedamagi tulle sees ei olle pidda-
nud; siiski, olled sa oma asjaga selge, siis astu sisse
Sumala nimel. Need sõnad tullid, ütles Luther pär-
rast sedda isse mittokord, kui taewast ja teggid mulle
jõudo, kui ma jo õige ärra nõrgenud olin. Ilmato
sali sees istus se noor keiser isse troni peal kroniga
ta peas ja teina kõrwas pahhemal ja parremal pool
kõik need 6 kurfürsti, siis need fürstid, piiskoppid ja
muud sured iggaüks oma au järgmisse järrele. Luther
astus keff sali keisri ette ja affas oma kõnet. Ugga
se papsti käff, kes seal ilmotato ennaft laiutas ja
uhkustelles, tõstis oma ealt ja ütles, et siin se aeg ja se
koht ei olle, sedda asja nõnda süggawalt selletata, teina
üttelgo sepärrast ükspäiniks lühhiesselt, kas wõttab teina
oma õppetust kui effimist taggasi, wai ei, ja kas need kõik
teina kirjad on, mis sinna laua peale ülles laotud ollid.
Luther kostis selle wasto, et teina muido oma õppetust
taggasi wõtta ei wõi, kui teinale mitte pühhast kirjast ei
näidata, et teina effinud on, ja kostis et need kõik teina kir-

jad on. Need sured preestrid, üllempiiiskoppid ja piiskop-
pid ei mõistnud sel korral sest pühhasi kirjast pea middagi
ja ei lastnud sepärrast ennast se wäggewa Lutherussele
liggigi. Need sali aknad ollid lahti, sest et wäga pallaw
sees olli, Luther rakis kange ja waljo eälega, nõnda et igga
sõna wäljas ulitsa peal kuulda olli, kos tuhanded ja tuh-
handed seisid treppide, aknate ja kattuste peal. Ni mõni
jäis selle ülle tassa järrele mõtlema, mis Luther ütles, ja
ni mõni, kes paergo weel ta waenlane olli, löi nüid süd-
dames ennest tema pole, ja mõtles, et se assi kül nõnda
olli, kui tema sedda ütles. Agga kes julges ehk tohtis
lausja selle ülle räkida? Sel teisel päwal astus Luther jälle
rigi ette ja kostis oma õppetusse eest. Need preestrid, kõi-
ge enamast se papsi kässotoja, nõudsid kangeste, et tema
oma sõna taggasi wõttaks ja elsimisses kida. Agga
Luther jäi kindlaste kui kaljo se tõe põhjandamisse peale
ja andis ennast troostja süddamega Jumala warjo alla,
ea melega kõi sedda odates ja wasto wõttes, mis Tema
temale sadaks. Waljuste sõitlessid nemad tedda ja taht-
sid nemad tedda kõi wõtta; agga tema ei and-
nud neile misliwisi järrele, sepärrast, et se õigus tema
pool, ja se pimedus ja kurri nõu nende pool olli.
Sepärrast lõppetas tema oma kostmist siis nende sõna-
dega: „Olgo siis, et mind tunnistamistega pühhasi
kirjast ehk muido selge ja lausja sõnadega wõidetakse,
ja näidetakse, et ma elsinud ollen; ei wõi ja ei tahha ma
muido mitte oma sõna taggasi wõtta, sest ei olle mitte õige

21
egga rahholik oma süddametunnistamisse wasto tehha.
Siin seisan ma, ma ei wõi mitte teisiti, mind
aita Jumal! Amen.“ Nüid lasti tedda keisri sõna
peale jälle miäema, koddo, ehk kül need papstiliffed
kangeste selle peale käisid, et tedda kohhe kinni panna
ja huffa mõista. Agga se keiser, ehk kül noor, olli
siiski kindel ja ütles: ma ollen temale oma sõna
andnud, et tema julgeste seia tulla ja siit jälle taggasi
minna wõib, sedda sõna miäa pean, ja ma ei tahha
mitte sepärrast äbbi sisse sada. Nüid affaks Luther
taggasi reisima; agga jo paäi ka keiser, kes papsi
pelgama affaks, 21 päwa pärrast ka rigi kohhut
tema peale ja tehti tedda nüid linno sarnaseks,
sedda enam ei ferrik ei riik ei kaitanud. Nüid kartis
Friedrich, et Lutherusse waenlassed tedda otsa teeksid
ja tema satis selle pärrast sallamahti paar teenrissid ratsa
Lutherussele järrele. Luther olli paergo just ühhe illusa
allika jures puhkamas, se paiga peal, kos enne tema
wanemad ellasid, ja kos tema isse kui lapsok, ilm aima-
matta, mis päwi Jumal temale pärrast annab, ni mitto
ford mäginud olli. Affitselt karrasid metsast ratsas-
mehhed fattetud näodegga wälja, wissasid, ilma et seal
enam middagi aidanud olleks, Lutherust obbese peale
ja kihhutassid temaga tullist nelja Jumal teab kuhho.
Nüid kaddus Luther ja kõi tema waenlassed ollid
röömsad, et tema jo otsas olli. Agga need ratsas-
mehhed wissid tedda oma kurfürsti tallitamisse järrele

ühhe weifesse kindla linna sisse kui ühte suurtuggo wangi, ja modeti seal tema nime, et legi tedda ei tunneks. Wahhid käisid ikka temaga ühhes, agga muido wõis tema seal tehha ja minna, mis ta tahtis ja kühho ta tahtis, ja olli temal seal üks ea ja wäga rahholine ello. Luther aimas kühhe, mis se tähhendas, ja kellest se kõik tuli, ja affas nüid seal sedda asja teggema, mis kõige se ilmale kassuks tuli; tema affas seal sedda biblit, mis enne legi luggeda ei tohtinud, kui preestrid üksi, ja mis üksi Hebräa, Gräka ja Laddina kele peal kirjutud olli, Saksa kele sisse ümber panema, et rahwas isse näeks, mis õppetud tema sees seisab. Siin olli Luther 10 kuud, ja kõik tema waenlased mõitelsid, et tema enam ei ella. Siin teggi tema se ue testamenti walmis ja ruttas siis jälle oma koddo linna taggasi, kos mässamised lõuemas ollid. Neid waigistas tema oma manitse- miste ja nomimistega, ja affas nüid oma kurfürsti maal neid wana kombid ja rumaluusi kerriko ja Jumala tenistusse seest üks teise järrele mahhakiskuma, 1523. Üks aasta se järrele wissas ta ka oma mugi riet mahha ja teggi tema endalle ühte kuke, kui teistelgi inimestel on. Se kurfürst isse kinkis temale se tarwis kallewit, ja et se kallew musta karwa olli, tuli siis sest se assi, et Lutherusse usso kerriko õppetajjad nüid kõik musta karwalist kubesid kandwad; ja wõttis 1525, et kõik papsti kõlbamatta õppetuffed mahha kiskuda, ühte preilid, nimega Katharina von Bora, kes enne non

olli, ja Lutherusse õppetusse peale wie teisega klostrist wälja taggenenud olli, endalle prouaks, kellest temale 6 last, 3 poega ja 3 tüttart, sündissid. Neil mu preestritel ei olnud mitte lubba naest wõtta; sest sedda olli ka se papst ärra kelanud, sepärrast, et need preestrid, kui tema sõa wäggi ikka walmis olleks, sinna ja tänna jõuda, kühho tahheti, ilm kõige troosita. Luther ellas otsato otsalt oma wagga, tassase ja ausa abbikasaga. Papsti needmine ja keisri käst, kõik olli jonetud ja jo ollid terwed linnad ja rigid se wahhe ajjal Lutherusse pole ennast lõnud. Üksford olli siiski üks tema waenlas- test kassunud, tedda giftiga surmata. Agga ei jõud- nud ka segi Lutherussele middagi tehha, sest tema olli wäga terwe kehaga. Oma kurfürsti kässu peale reisis tema nüid kõiki sedda tema riki läbbi, kerrikid ja kolisid wataimas. Siin leidis tema, et need waesed inged pea middagi sest Jumala sõnast ei teadnud. Sepärrast tõmmas tema siis neid pea õppetuisi bibli ramatust wälja ja kirjutas selle tarwis 2 õppetusse ramatud, sedda suremat ja sedda weissemat Katekismust, 1526 kunni 1529 aastani, ja need on siis need ramatud, mis seest meie lapsed, Sakste kui tallo rahwa lap- sed, õppiwad. Weel kirjutas tema ühte otsato ulka teisi ramatid, jutluffid, sõitlemissi oma waenlaste wasto, ja kirjasiid, mõni ford mitto ühhe ainsa päwa sees sõbradelle ja waenlaste wasto, nõnda et

iggaüks inimestele, kes tema oma otsato tegge-
 miste sees veel kõiki sedda aega sinna sai. Sedda
 wiisi sõddides ja rawwitsetes elas tema veel 17 aastad
 pärrast sedda, ikka wäggew ja tark. tö ja Jumala tar-
 kusse sees. 1534 sai tema kõige se bibliga walmis, ja
 surri sel 18 Februari ku päwal 1546, 63 aastad
 wana. Tema proua jäi 4 lapsaga, 2 ollid jo surnud,
 järrele. Tema usk kui walguis, mis iggaüks kohhe
 mõistis, laotas ennast rutto ikka laiemalle ja laiemalle,
 kõige effite Sakseni ja Preisi maal, siis ka Rootsi
 ja meie maal. Nii linna kirjutas Luther isse oma
 käega ühte kirja usso pärrast, ja sedda kirja wõib seal
 iggaüks veel tänagi näha. Tema järrelejääd
 lutsuwad endid Lutherusse usso rahwaks ja nende
 usk seisab mõistusse selgusse sees. Lutherusse and selle
 inimessefugule on ilmüllesarwamatta. Tema ka se
 siis ongi, kes inimesse mõistust pimedusse ja ebbausso
 paelust lahri teggi. Se mis Luther teggi, se jäeb
 ilmotfata sureks ja ausaks Jumala ja inimeste ees,
 ja Luther on wõitlematta üks neist suremist inimes-
 test siin ma peal.

Pea pärrast tema lahbumist siit ma pealt tõu-
 sis tema järrelejäiate ja nende waenlaste, se on
 se katolikko usso rahwa wahhel üks otsato sõdda,
 mis 30 aastad järrestikku turis 1618—1648. Need
 Saksa ma Lutherusse ussoliffed üidsid sedda suurt
 ausat Rootsi ma kuniingat, nimega Gustaw Adolf,
 kelle käes se Tallina ja Liiwlandi ma olli, ja kes

Tarto linnas kõige effite sedda uniwersitāti ehhtas,
 appi. Naga se wagga ja suur kuniingat jäi lah-
 hinkusse Liiwlandi linna liggi 1632; siiski sõddisid
 tema sõda wäggi ja tema kindralid eddasi, kunni Lu-
 therusse usso rahwale wõito sai, pri ja oma taht-
 misse järrele Jumala tenistust piddada. Enne tahtsid
 need katolikud neid jälle oma usso siise taggasi sundida.

Nii suur olli se ohwer, misgaga meie oma usko
 olleme sanud. Ka meie ma rahwas siin Liiwlandi
 ja Tallina maal, läksid kõik katolikko usso seest Lu-
 therusse usso siise, mis sees neiad siis nüüd veel
 paergogi on. Kõige enne, se on lähhemaltki seitsme
 sadda aasta eest ollid neiad veel pagganad, se
 on inimesed, kes paljojumalid teniwad. Ütteldakse
 siiski, et veel tänagi mõni rumal neist ebbausko
 ajjab, nõidmist, porsimist ja Jumal teab, mis muud
 asja veel teeb, oma inimesse au se läbbi teotates.

Lutherusse usso effimeffest algmiffest sanik on
 tänini alles 328 aastad, ja pea wies jaggo inimeisi
 Güropa maal käimad jo tema järrele.

Elefantist.

Sumala mõtted ja teud on igga pidbi otsatud. Wata sa se ilma sees, kuhho sa tahhad, piri egga otfa sa teima sees kōsgilli ei leia; iggaweste lähewad need loduffed ja lomad teima sees eddasi, pōhjamatta, ja midda enām sa isse selle järrele mõttelda oškad, ehk selle järrele teiste kōest mõtlema olled õppinud, sedda suremaks lähheb so filmi sees se ilm tund tunnilt, sedda imelikkum näitse sul seal ka se kōige wāhhem ja pōllatumgi liwa-terrafēnegi ollewat, liakti, kui sa mõtled, et nende tuhhandete ja tuhhandete seast neist sa mitte ühte ainustki ei leia, mis teisega igga pidbi üks olleks, üks just omas surusses, üks oma karwa ehk mündi, oma nukka ehk kandide polest. Se lomisse seädus näitse ikka se ollema, et igga asja jälle nõnda kaua muda ja teisttatta, kui temma suggust jälle üks otsato isseärraline ilm se sure ilma sees wälja tulleb. Mis arwab kül se luggeja selle jure, kui ta kuleb, et se otsato rumi sees, mis taewa rumiks kutsutakse, neid tähtessid ütlematta enām on, kui liwa merre jões, ja et igga täht omas seisusses jälle üks terve isseärrane ilm on, kellest mõni mitto tuhhat ja tuhhat korda surem on, kui kōil se meie ma? Üks täht on jälle opis teisiti lodud, kui teine. Mitto liwaterra ei olle nende iggaühhe peal, mitto liwaterra ühtekokko nende kōilide peal? Ühhe inimesse peas on nelli sadda kord tuhhat juukse karwa, agga kas on weid just nõnda palju igga inimesse peas?

Ei wist mitte; sedda sa kül issegi mõttelda wõid. Et ma rahwalle ka mõnest asjast se sure. Sumala ilma seest kuulta anda, liakti siit ma pealt, tahhame meie siis se kord temale mõnest ellaja suggust ühte ehk teist sõna seia üllespanna; ja et se luggeja sedda wahhet nende asjade wahhel õige kōekaudsa tundma saaks, tahhame meie siis siin sedda kōige suremat ellajat selle kōige wāhhemakōr, wapanna, sedda kōigewāhhemat ellajat, mis meie seia sanil siin ma pealtunneme. Se kōige surem kuiwa ma ellajas agga on se elefant, ja teima kōrwas seisko siin siis se infusioni ellajas, üks wee ellajas.

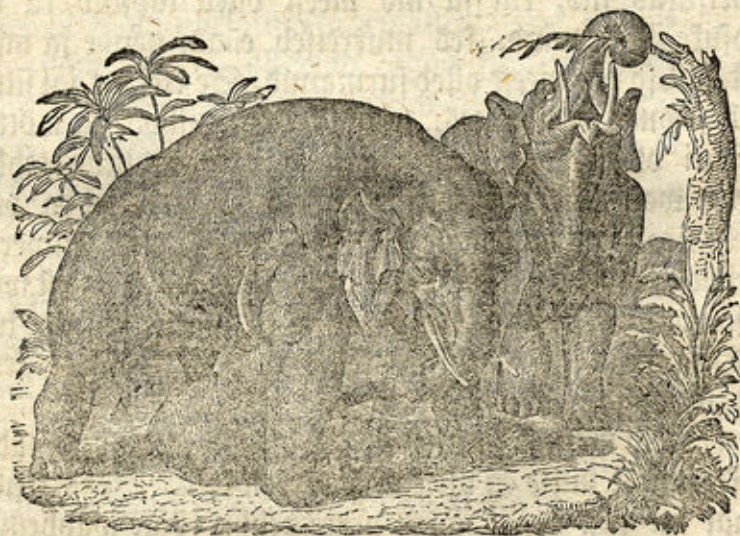
Se elefant ellab Asia ja Afrika maal, nende kōige sojema kohhade peal rōssiste ehk mārjakatte metsade sees, ea melega jōggede ja järwede liggidal, kos ta rohto, risi, pu lehti ja pu õisi sööb. Kui ta sünnib, on ta kohhe jo ni suur, kui üks eakene obbene, kasvab siis kuini 30ne aastani ja lähheb siis liggi 15 jalga kõrgeks. Kui ta õige wälja kaswanud on, siis kalub ta seitse tuhhat naela, ja teima nahk üksi, mis pea tolli paksune on, seitse sadda naela. Se nahk on tuhha karwane, kortsane, täis mūhhalid, ja seppissid, kuiw ja karre kui ühhe wana tamme koor, seal ja teal ka üks karwa toppikene ta peal ehteks. Üttel daksse et teima metsas enām kui 200 aastad wanaaks saab. Teima jallad on kui paksud lihha sambad, kellel sarnwe sarnased tallad al on. Teima neljandama aasta sees kasvawad temale teima allumesse lõua lu sisese 2 lihwa, mis igga 2 aasta pärast wälja kukkuvad.

Neimad on alt lõua poolt otsast funni keskeni õned,
üllil walged, ütle matta kõrwad, liggi 8 jalga pikkad,
alt 2 käwarre jämedad ja tihti liggi 200 naele raske.
Meist treitakse ja õweldakse kõikisuggusid asju, kui kam-
misid, nõelatosisid ja muud nisuggusid riistu. Selõige imes-
liffum ja tarwilissem ligetema küljes on se tema lot. Se on
üks õnes, alla pole kofko jookswa naht fot, mis 6
jalga pikkaks saab, ja selle otsas al moffasarnased
riistapüüd on, misgaga tema pea aego kõiki tehha wõib,
mis inimehe oma sõrmedegatega. Mendega noppib tema
lilledisi, teeb sõlmi lahti, wõttab forki puddeli pealt
mahha, kirjotab, paneb oma issandalle mütsi pähe,
känab ukse lukku ja paiskab inimeisi ja ellajid mahha,
nõnda et neimad enam üllestõusta ei mälleta. Se elefant
näikse kül rumal ja loll ollewad, agga süski on tema
wäga õplik ja tema paneb kõiki terrawalt tähhele, mis
tema ümber tehakse. Tulleb talle kegi wasto ja ei
lähhele kõrwale, siis õppetab ta tedda kohhe teed temeh-
hele poleks andma. Ta wõttab sedda üllekohutulist reisi-
jad kohhe lottiga finni, tõstab tedda tule peale ja
wappuotab tedda seal nõnda kauniste, et kõik tema ümbert
mahha kullub, mis kõrwaste finni wõtud ei olnud.
Siis paneb ta tedda jälle tassakeisi mahha ja lahkeb ta
tedda siis minna, kuhho ta tabhab, rahhul selle selletamis-
ga, mis ta temale andis. Pikkad, lõõd, forkad ehk petkad sa
tedda, siis maffab ta sedda sulle wist kätte, ni pea kui ta sed-
da kohtab. Kurja tema enda wasto ei unusta ial, selle sees
mõtleb ta opis teisiti, kui üks ristiniimehe, kes teisele ilka

29
andeks andma peab. Agga ead tassub ta ka sulle kätte, ärda
melega, ilma sedda ial unustates. Üks perremees pinas
oma elefanti allati tiggeda melega, lõi tedda ja taples
temaga ühte puhko ilma asjata ja andis talle alba toidust.
Se elefant kannatas sedda ea tüik aega, ehk kül ta jo-
selle ülle wäga pahhane ollema nähti. Agga kui se perre-
mees ükskõrd temmaga wäga ulluste ümber käis, siis lõi
ta tedda kohhe tema naese ja laste silmi ees ühe obiga
surruks, pistis tedda oma fihwaga läbbi ja läbbi ja
trampis tedda oma jalladega purruks. Se waene naene
wärrises ja kiffendas nuttes temma pole, wõttis wimati siis
oma kahte lapsukest ja wissas neid temmale, kui ta
weel alles kui perro mäsfas, jalge ette, ja ütles: wõtta,
mõrtsukas siis, kui sa mo meest olled tapnud, ka mo
lapsukeisi ja mind, kes murretseb enam nende ja mino
ceest, kui sa mo meest olled surmanud. Se elefant jäi silma
pill seisma jahmatates, tallitas oma wihiha, ja wõttis,
otsekui olleks ta oma kurja jälle eaks tahtnud tehha,
sedda wanemat last lottiga ülles ja pani tedda oma
kaela peale, andis temale se läbbi tema issa asset kui perre-
mehhele ja weddajalle, ja ei tahtnud enam ial ühte teist wed-
dajat sallida, kui sedda last. Kui sa elefantile middagi lub-
bad, ja sõna ei pea, siis uffab ta petjat tõeste ärra,
kui ta agga tedda kätte saab.

Neid metsast finni püüda ei olle õlpus, sest neimad ei
lasse ennast mitte ea melega wangi wõtta. Sedda India
maal on pea aego iggal perremehhel kõige wähhemalt
üks elefant koddo lojusseks, kunningatel sadda ehk

falski sadda. Seal maksab üks elefant 100 ehk 150 rubla wäste, siin meie maal kõige wähemalt kolm ehk nelli tuhhat, se pikka reisi pärast, mis pea aego terve aasta turib, enne kui ta seia saab. Tema toit maksab igga päaw seitse ehk kümme rubla, sest ta sööb igga päaw 60 naela leiba ja 100 ehk 150 naela eino. Üks elefant wõib kanda kolm tuhhat naela. India maal sõidetakse temaga, pannakse temale üks weike majjakeene selga, ja asub selle sisse siis üks täis perrekond, inimest 30 ehk 40, kellega ta nõnda mõnufalt eddasi astub, et ühhe päwaga oma 100 ehk rohkemgi wersta ärra kõnnip. Elefantid ellawad metsas perrekonnade kaupa, kui meie siin sedda ka oma pilbi peal olleme wälja tähhendata tahtnud.

Kuifuggune on nüüd selle elefanti kõrwas siis se in:

fusioni ellajas, kos on tema ja kuuda sünnib tema. Reid lomasid ennemuiste legi ei tundnud, ei aimanudki, enne, kui weel neidsuggusid klasiid leitud ei olnud, mis igga asja mitto tuhhat kord suremaks tewad ja sedda kõige peidetumatti ülesnäitaswad. Need klasiid on need pikasilm klasiid, mis meie päwil nõnda täielikkus on läinud, et nendega inimeine iggale pole ilmotjata kaugele sisse tungida kohiab. Meie Larto linna täht tornis on üks piksilm, mis nõnda kange on, et kui legi Petersburgi linnas oma weikest sõrme üles tõstaks, sa sedda siit nähha wõiks, kui ma mitte ferrasarnane ei olleks. Ku ja mõne teiste tähhede peal, mis meie mailma liggidal on, wõib selle pikka filmaga kõi need mäed ja orrud selgest ärra nähha, mis aina 100 jalga kõrgeid ehk süggawad on. Siin tulleb teada anda, et igga täht üks ma on, ja wist ka täis ellawid lomi, kui meiegi ma. Kuifuguste klasiidega on siis nüüd meie päwil wee sees lomi leitud, mis nõnda weiksed on, et ühhe ea nõõpnõela pea suruse kohha peale neid 10 ehk 20 ti tuhhat mahhub, ja et neid ühhe ainsa wee troppi sees jo mitto milli-
oni (mitto tuhhat korda tuhhat) ellamas on. Sa neid on jälle oma keskes nisamma mitto tuhhat suggu, kui met-
sas ehk ma peal ehk tule sees mitto tuhhat ja tuhhat sug-
gu teisi lomi liikumas on. Tõeste, kui sa selle peale mõtlema hakkad, siis lähheb ka se kõige targemagi mõistus selle jures kirjaks, ni põhjato on Jumal. Sa wist on, kui sedda kõi tõendawad, weel wähemidki lomi siin

ilmas, kui need, mis meie seia sanif weel olleme nãhha sanud. Reed weifsed ellajad, kellest mõned kui weifsed rat-
tab, mõned kui lendwad maod, mõned kui torro pillid,
mõned jälle kui purämpad wãlja nãewad, sünniwad,
nõnda ütelda, kui isse endast, kui sa nãttifene wet ühhe
riista sisse wallad, pu lehti sinna sisse wiskad, ja siis
sedda mõni pãaw pãwa paiste sees seista lassed. Et neid
kõige enamiste selle wifigaendalle kãtte sadetasse, kutsutakse
neid siis sepãrrast infusioni ehk wallamisse ellajiks.
Mõtle nüüd isse sedda ütlematta wahhet selle sure elefanti
ja selleweifse infusioni ellaja wahhel; küll on se tõeste suur,
agga se loja surus, kes sedda tehha wõis, on weel surem.

Nüüd tahhame meie siin ühhest kolmandamast
ellajast middagi rãkida, mis mõne nãddala eest ka siin
Tarto linnas nãidati. Se on se

H ü ä n e.

Se on üks neist kõige irmsamist ellajist siin ma
peal. Tema rõwib ja murrab ühte puhku ööd kui pãwad,
kui ta agga middagi kãtte saab, inimeisi, ehk ellajid,
se on temal üks puhhas, ka siis, kui tema nãhjanegi
ei olle. Ta tulleb öde sees külladesse mõirades, surmab
ja murrab seal, mis talle agga ette juhhub, lähheb
kabbelitesse, kãtib seal surnu kehhad audadest wãlja ja
nelab neid ärra. Neid hüãnessid on kahte suggu, üks neist
on pleffiline kollakas, se teine wõõt; mõllemad nemad on
ilumõtlematta fiffjad. Parrako Jumal sedda paika, kuhho
nemad üksford wõersille kãima affawad; sealt nemad enam

ei lahko, ei emme, kui ehk neid endid seal on otsa tehtud,
ehk nemad muile otsa on teinud. Nende jõud ja jook,
mine on ütlematta suur. On forda olnud, et mitto
sadda inimest fippide ja nuiadega, kiwwide ja koertega, ka
plüssidegagi ühte hüãni tappa ei sanud. Temma on surem,
kui unt, saab 20 ehk 30 aastad wanaks ja teeb selle
ajja sees siis ühte puhku kurja. Meie wana auwãart unt
on temma wasto foggoni kui üks wagga ilmsüita tal-
lefeene, kes kõige oma katsumisse ja rabbamissega se meistri
ees wãga äbbi sisse saab. Siin seisab se hüãni pilt.

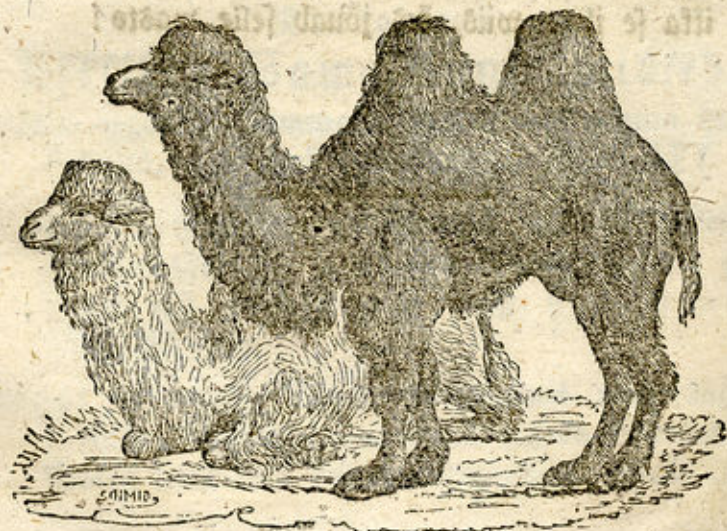
Üks kolmas sugu ellajid, mis ka wãga tãhhele-
paanemisse wãart on, ja mis mõnikord suwwe ajal
ka meigi male tuakse, on need

Kameelid.

Nemad ellawad Aſia ja Aſrika maal ja oitakſe neid ſeal karja kaup, kui kodbõ lojjusſid, kuida ſedda jo bibliigi ramatutes mitmes paigas luggeda on. Dm- miko maal ſeiſab kõiſ ſe warra ühhel perremehhel teina kameeli karja ſeēs, ja oiab teina neid ſeal nõn- da ſammoti, kui meie maal perremees oma obbeſt ehk ärga, ſe laplane oma põtra oiab. Kameelite karm on all, ehk pruun, nende toit nõggeſed, ohhakad, ehk muud niſugguſed okkaliſed aſjad. Nemad wõiwad liggi 14 päwa janno kannatata ja on ſepärraſt, kui- da ſedda ka jo nende mu näggo näitab, nende kõrged jõudſad jallad, nende kerge piſſiſene pea, juſt kõrbete ja liwa merrede tarwis lodud. Nemad on taſſaſed, ſõnakulelikud, taltsad, ja tewad ea melega, miš nen- de perremehhed neiſt nõudwad. Neid prugitakſe ratſa- ſõitmiffele ja koormakandmiffele. Liggi pool teiſt tuh- hat naela wõib nende peale ladduda, mišgaga nemad ſiis nõnda jõudſalt eddaſi aſtuwad, et päwas ülle 100 werſta tahha jätta wõiwad. Kui neile koormat peale panna wõetakſe, ſiis laſſewad nemad iſſe enuaſt põlwili mahha ja ſeiſwad ni kawa nõnda wiſi, kunni kõiſ forem neile peale pantud on, ja neid jälle ülleſtõuſta kãſtakſe. Kui kild minema aſtab, ſiis aſtuwad nemad kõiſ iſſeendaſt kocko, walmiſ reifile; ühhe ehk teiſe kaela peale aſſub nende perremees, ehk üks mu reifia, kõige ette üks eesſõitja, ja ſiis on kõiſ ſe ulk minemas,

mõniſõrd kaſs ehk kolm ſadda ühhes, üks teiſe järrele. Kameelid armatawad wäga muſikut, ſe on mänge, ja laulo. Widda tundſamalt, ehk ſüggawamalt ſüd- dame põhjaſt ſe eesſõitja. mängeib, laulab ehk willet lõõb, ſedda nobbedamaſt aſtuwad need kameelid. Selle ſeēs on nemad ſiis kũl opis parremad, kui mõai tuim inimeñe, keš ſedda kõige ärdamat ealt, miš Juñal ial inimeſſele taewaſt offakš andiſ, ſedda ealt ſealt teiſeſt ilmaſt, kui ſe ſiinpoolne ilm on, koš eäamaſt nut ja ka- bus waſto kockab, omäš ſüddames likumas ei tunne.

Kameeliſi on kahle ſuggu, kelleſt ſe üks ühhe kũiraga, ſe teine kahhe kũiraga on. Sedda ühhe kũiraga kameelit kutsutakſe Dromedariks, ſedda kahhe kũiraga Tram- pelellajaſs. Nende pilt on ſiin nãhha.

Mende wanadus tõuseb kunni 40 ehk 50 gi aastani.
Kameeli kartvast tehakse riet, kühbarid, sukki ja muud
nõuad asju; kameeli pima jowad Tatari, Mon-
goli ja Kirgisi rahwast. Kalmüki rahwas panevad
sinna sisse weel kühse seent, kurnawad sedda, ja jowad
sedda siis, kui meie rahwas oma wina, ulluks minnes,
kui segi, ja teotates sega oma inimesse au, kui segi. Agga
kes õppetast neile waestele siis midagi parremat; kui
pimedus mõistustes ja alb ammet ello korras on, kost
wõib seal siis üks õntsam süddame tunnistus ja tundmine
tulla. Meie maal on se assi pea ka nõnda sammoti; siin
kurnab ahnus giftit, teise willetsussest õntust püides,
joob rumalus tedda sisse, ja kõnnib möda maad kätt
ja nälga, ja kos eält peaks kuultama, seal tedda ei kuulta;
kos tedda ei peaks kuultama, seal kuultakse tedda; se
on ifka se ilma wiis, kes jõuab selle wasto!

Meie jures on weel trükkitud ja sada:

Pühha jõulo laupäwa õhto,
ehk Anton se waene laps. Maf. 10 fop.

Ue aasta sowimine.
Uks ande kasinusse sõbradele. Maf. 2 fop.

Palwe ramat,
mis isseärranis sõameestele kasa anda, kui mõera rahwa
male ärralähkawad, agga ka mu ristirahwa hinge
kasuks on ülespandud. Maf. 20 fopp.

Evangeliummid ja Epistlid,
mis piiskoppikohto lubbaga ka weel wannade tõrwas mõiwad
kirikudes etteloetud ja ärraselletud sada. Maf. 25 fop.

Rostotawa
Usklikko sõame kinnitamised,
lumbe eggäuts, Jumala auwus nink omma henge
kaswus, eggal ajal woip pruvida. Maf. 12 f.

Lambriise Ramat, ehk õppetust, mil wiisil Merino
lambud sõdetakse ja ülespetakse, luida neid hais-
guste eest hoitakse ning neist parrandakse.
Maf. 43 fopp.

Jõggi merres, kõnne, isseärranis nore rahwa
kasuks, agga ka wannema rahwa õppetuseks
Saksa kelest Ma keele ümberpandud. Maf. 10 f.

U B D: ja Luggemisse Ramat, mis laste kolitamis-
tarmis on kirjutanud J. Alfermann. Maf. 12 f.

Lühike ja Luggemisse: ramatolehe lastele.
Maf. 7 fop.

Veikise Hanso luggu tühja sare peäl.
Maf. 7 fop.

Peter Pung, kaevandaja poeg, ehk "kes ikka lars-
dab Jummalat, küll Jummal tedda arwitat.
Maf. 16 fop.

Toomas Westen, Lapo rahwa ufo ärrataja Norra-
maal. Maf. 5 fop.

Ue Testamenti Oppetusse Selletus. Esi-
menne jaggo: Matteusse Evangeliummi wiis
esimest peatükki. Maf. 30 fop.

Wagga Zenowewa ajalil elloaeg. Nelja kuioga.
Maf. 12 fop.

Sippelgas. Esimenne jaggo. Maf. 8 fop.

Urmo ehk Rehkendamisse eksemplid. Maf. 13 f.

Jesusse Siraki Tarkusse Ramat. Maf. 13 f.

Willem Nawi ello: päwad. Maf. 7 fop.

Uawite pero walgussel. Maf. 10 fop.

Griseldis ja Markgraw Walter. Maf. 7 fop.